

Sultana Nasihatler:

İBRAHİM REFET EFENDİ VE SULTAN II. MAHMUD'A ÖĞÜTLERİ

*Süheyla YENİDÜNYA**

ÖZET

XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren “imparatorluk sisteminin çöküşü olarak algılanan” devlet ve toplumun içine düştüğü “kötü” durumun sebeplerinin ve bu halden kurtuluş yollarının sıralandığı eserler kaleme alınmıştır. Klasik İslâm-Siyasi kültüründen bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz nasihatname özelliği gösteren bu eserlerin devrin entelektüelleri ve danışmanları olan “musahibler” tarafından yazılmış örnekleri de mevcuttur. Âli Mustafa Efendi'nin, “...padişah sohbetini bilen devlete ve saltanata zarar veren hususları açık dille ve güzel misallerle padişaha anlatan ilmi sohbetlere önem veren..” tanımı, musahipliğe resmi bir nitelik kazandırdığı gibi görev çerçevesini de belirlemiştir. Bu makalenin konusu olan, musahib/danışman İbrahim Refet Efendi tarafından yazılan ve içerik olarak nasihatname vasıflarına haiz olan belgeler II. Mahmud'a devlet yönetimine dair öğütleri ve Osmanlı-Rus Savaşı'na gelir sağlamak için alınacak önlemleri içermektedir. Ancak bunların alt okuması yapıldığı zaman genç padişahın “Saray”da ve “Babıali”de otoritesini kurmak ve sağlamlaştırmak için dikkat etmesi gereken hususlar ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle Nizam-ı Kadim odaklı nasihatnamelerle benzerlik gösteren söz konusu belgeleri benzerlerinden ayrı bir yere koyan en önemli özelliği Nizam-ı Cedid'i hayata geçiren III. Selim'in reformist kadrosu Atabegan'ı Saltanat üyelerine dair iddialar ve eleştirilerdir. Osmanlı Devleti'nde XIV. yüzyıldan beri var olan ve XVII yüzyıldan itibaren kabuğuna çekilmiş görünen Heterodoks İslam, İbrahim Refet'in iddialarına göre, bu sefer karşımıza Sunnî öğretiyeye muhalif olmaktan çok devleti yöneten hatta yeni bir şekil vermeye çalışan Nizâm-ı Cedid zihniyetinde karşımıza çıkmaktadır ki bu tespit söz konusu belgeleri tarihçiler kadar ilahiyatçılar ve siyaset bilimcileri içinde değerli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İbrahim Refet, II. Mahmud, İndiyye-Dehriyye, Nasihatname, Siyasetname, Mezhep

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, suheylay@hotmail.com

XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren “*imparatorluk sisteminin çöküşü olarak algılanan*”¹ devlet ve toplumun içine düştüğü “*kötü*” durumun sebeplerinin ve bu halden kurtuluş yollarının sıralandığı eserler kaleme alınmıştır. Klasik İslâm-Siyasi kültüründen bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz bu eserler² “*nasihat literatürü*”, “*ıslahat risaleleri*” “*ıslahat teklifleri*”, “*layiha*” olarak adlandırılmaktadır³. Sadece padişahlar için değil vezirler ve onların çevreleri için de tavsiye eserleri olarak tasarlanan Osmanlı nasihatnamelerinde genellikle Kabusnâme, Siyasetname, Ahlak-ı Ala’i ve İbni Haldun’dan alıntılar vardır⁴. Bu eserler her ne kadar siyasetnamelerde tanımlarını bulan devlet ve toplum anlayışını baz alsalar da örnek olarak gösterdikleri olayların yaşanılan ve yakın geçmişe ait olması nedeniyle nazarî meselelerle uğraşan siyasetnamelerden ayrılırlar⁵. Avrupa da “*Specula Principum*”, “*Mirror of Princes*” “*Fürstenspiegel*” olarak adlandırılan ve doğu dünyasında siyasetname nasihatnamelere karşılık gelen literatür⁶ ile ortak noktaları yazarlarının eski ve yeni kültürler arasında manevralar yapan politik düşünürler olmalarıdır⁷. Osmanlı için bu ikilem “*Eski/Nizam-ı Kadim*”⁸-“*Yeni/Nizam-ı Cedid*” olmuştur. Bürokrasiden

¹ Cornell, H. Fleischer, “From Şeyhzade Korkut to Mustafa Âli: Cultural Origins of the Ottoman Nasihatname, *III’rd Congress on the Social and the Economic History of Turkey*, Ed. H. Lowry-S. Hotto, İstanbul 1990, s. 67.

² Erol Özvar, “Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü”, *Divan-İlmi Araştırmalar*, II (1999), 139.

³ Coşkun Yılmaz, “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnameler”, *Literatür Dergisi*, I/2 (2003), s.301.

⁴ Virginia Aksan, “Ottoman Political Writing 1768-1808”, *International Journal of Middle East Studies*, XXV/I (1993), 53-54.

⁵ Mehmet Öz, *Osmanlı’da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, İstanbul 2005, s. 19.

⁶ Yüksel Çelik, “Siyaset-Nasihat Literatürümüzde Nadir Bir Tür: Mısır’ın İşgali Üzerine III. Selime Sunulan Tesliyet-Nâme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XXII (2010), 86, dnp.3.

⁷ Rifaat Abou Hadj, “The Ottoman Nasihatname as a Discourse Over Morality”, *Malengés Robert Mantran, Revue d’Histoire Maghrebine*, 47-48 (1987), 17.

⁸ Geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Osmanlılarda selefin üstünlüğü ve mazinin daha iyi olduğu düşüncesine paralel olarak kendileri açısından en yüksek potansiyeli taşıdığına inandıkları Kanuni Sultan Süleyman dönemi müesseseleri ve değerlerine “*Kanûn-ı Kadîm*”e dönmeyi amaç edinmişlerdi (Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul 2006, s.16). Eski sultanlar devrinde uygulanmış ve faydaları sınanmış kanûn ve kaîdeler bütününü ifade eden “*Kanûn-ı Kadîm*” kavramı klasik

yetmişmiş yazarların elinden çıkan nasihatnameler olduğu gibi devrin entelektüelleri ve danışmanları olan “*musahibler*” tarafından yazılmış örnekleri de mevcuttur ki Koçi Bey’in telhisler şeklinde IV. Murad’a sunduğu risale en bilinenidir.

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında rastladığımız “*musahib*” kelimesi Osmanlı saray teşkilatındaki görevliler içinde vezir ve beylerbeyinden padişaha danışmanlık yapan kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar için kullanılmıştır. Lütü Paşa’nın “*Müluk nedimsiz ve musâhibsiz olmaz amma... Mesâlih-i halka karışmamak gerektir*” ifadesinden de anlaşıldığı üzere XVI. yüzyıla kadar nedim ve musahib arasındaki ince çizgi ayırt edilememiştir. Ancak XVI. yüzyılın sonlarında Âli Mustafa Efendi’nin, “...*padişah sohbetini bilen devlete ve saltanata zarar veren hususları açık dille ve güzel misallerle padişaha anlatan ilmi sohbetlere önem veren..*” tanımındaki özellikler musahibliğin resmi bir nitelik kazandığını ortaya koyduğu gibi hangi alanlara yönelik bir görev haline geldiğini gösterir¹⁰. Halil İnalçık musahiblerin Sünnî mezhebine bağlı din kurallarına sadık biriye herkeşçe kabul gördüğünü, içki içen, Bâtını, tasavvufî görüşlere sahip namaz oruç gibi din kurallarına önem vermeyen

dönem islahat yazarlarına göre en ideal biçimde, Devlet-i Aliyye’nin olgunluk çağını/altın çağını yaşadığı Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman’ın ilk saltanat yıllarında uygulanmıştır (Mehmet Öz, *a.g.e.*, s. 116-124).

⁹ Bu türün ilk örneği 1718 tarihli bir islahat takriridir [Metin için bkz: Es’ad Efendi, *Vak’a-nüvis Es’ad Efendi Tarihi*, neşre haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s. 586-606; Faik Reşit Unat, “Ahmed III Devrine Ait Bir Islahat Takriri”, *Tarih Vesikaları*, I(1941), 107-121]. Osmanlı ve Nasrani iki kişi arasında karşılıklı konuşma şeklinde yazılmış bu takrirden Osmanlı “*Kanûn-ı Kadîm*”e dönmeyi, Nasrani ise Avrupa dünyasındaki gelişen yeniliklerin alınmasını ileri sürer. Yazarı bilinmemekle birlikte takriri yazan kişinin 1717 sonunda İstanbul’a gelen Huguenot gurubunun lideri olan ve sadaret kaymakamı İbrahim Paşa’ya Babîali hizmetinde bir fen kıtası kurulması hakkında tasarı sunan Rochefort’un fikirlerinden etkilendiği iddia edilmektedir (Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002, s. 45-49). Osmanlı’daki islahat hareketleri için Avrupa’yı işaret eden eserlerin ilk örneklerinden birisi de İbrahim Müteferrika tarafından kaleme alınan *Usûlü’l-Hikem fi Nizâmî’l-Ümem*’dir. Müteferrika söz konusu eserinde “*Nizâm-ı Cedîd*” yani “*Yeni Düzen*” tabirini kullanarak Osmanlı Devleti’nin de XVIII. yüzyıl Avrupa’sında gelişen yeni askerlik düzenlerini mutlaka alıp uygulamasını ifade eder (Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2009, s. 131).

¹⁰ Mehmet İpşirli, “Musahib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 2006, XXXI, 230-231.

yahut genel ahlak kurallarını çiğneyen biriye hem kendisini hem de patronunu güç duruma düşürdüğünü kaydetmektedir¹¹.

Bu çalışmanın konusu Sultan IV. Mustafa ve Sultan II. Mahmud'a hem şehzadelikleri hem de padişahlıkları süresince hocalık/danışmanlık yapan ve yukarıda belirttiğimiz “*musahib*” tanımına uyan Şehremini İbrahim Refet'e ait, telhis formatında yazılmış, eski yöneticilerin öğretici hikayelerini ve vecizlerini kullanılmış olan ilk dönem nasihatnameleriyle¹² benzerlik gösteren belgelerdir¹³. Söz konusu belgelerde yaşanan ve yakın geçmişe ait örneklerle de yer verilmesi onları nasihatname formatına daha da uygun bir hale getirmektedir. İbrahim Refet'in şehzadelerle nasıl tanıştığını ve üzerlerinde nasıl bir etki sahibi olduğunu anlatan bir belge de¹⁴ önemine binaen çalışmaya dâhil edilmiştir. Metin içerisinde bir karışıklığa meydan verilmemek üzere öncelikle belgelerin içerikleri incelenmiş değerlendirme son kısmında yapılmıştır. "İbrahim Refet ve Şehzade IV. Mustafa", "Şehzade II. Mahmud ile Tanışması ve Danışmanlığa Yükselmesi" başlıklarının içerdiği bilgiler TSMA 8990'da yer almaktadır. Nasihatname'nin içeriği ise "Padişah Tanımı", "Mansıpların İtibarının Korunması", "Sadrazamın Sefer Muhalefetinin Önlenmesi", "Sefer İçin Asker ve Para Tedariki", "III. Selim ve Atebegan-ı Saltanat Eleştirisi" başlıkları altında verilmiştir.

I - Müellifi ve Telif Tarihi

Çalışma konusu nasihatnamenin yazarı olan İbrahim Refet¹⁵ Efendi'nin hayatına dair bilgiye Şanizade Tarihi'nde¹⁶ ve ondan naklen Ahmed

¹¹ Halil İnalçık, “Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı”, *Osmanlı Uygarlığı*, yay. haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, Ankara 2009, I, 24-25.

¹² Cornell, H. Fleischer, *a.g.e.*, s. 67.

¹³ *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)*, E. 430/53, lef 1-14 Söz konusu belgelerin üzerinde nasihatname olduklarına dair bir kayıt yoktur. Ancak içerik olarak giriş kısmında açıkladığımız nasihatname tanımıyla örtüştüğü için “*nasihatname*” olarak adlandırılmışlardır.

¹⁴ TSMA E. 8990 (Nasihatname ile karışmaması için bundan sonra metin içerisinde TSMA 8990 olarak geçecektir).

¹⁵ İbrahim Refet Efendi'nin adı: Şanizade, Ahmed Cevdet Paşa, Cabi Ömer Efendi tarihlerinde ve bu çalışmalarda kullandığımız belgelerde “Şehremini İbrahim Efendi” olarak geçmektedir. Ancak Esad Efendi Tarihi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi belge

Cevdet Paşa'nın Tarihi'nde¹⁷ rastlanmıştır¹⁸. Hem Şanizade'nin ve hem de İbrahim Refet Efendi'nin dönemin Şeyhü'l-hattâtîn'i İsmail Zühdi Efendi'den ders almaları ikilinin tanışmalarına vesile olmuştur. Hatta Şanizade H.1207/M.1792 yıllarının başında geçim sıkıntısı sebebiyle Edirne'den İstanbul'a gelen İbrahim Refet Efendi'nin, Ortaköy'deki yalısında haftalarca kaldığını ve Zuhdi Efendi ile arasında ilişkinin kendi himmetiyle geliştiğini iddia eder. İbrahim Refet'in, Şehremini Cavid Efendi ile tanışması kendisi için dönüm noktası olmuştur. Ona intisabı sayesinde Enderun-ı Hümâyûn'un tamirâtı ve şehremini ambarının yönetimiyle görevlendirilmiştir. Bu esnada Harem-i Hümâyûn'un tamiratını fırsat bilerek Şehzade IV. Mustafa'ya intisap etmiştir. Bu süreçte hâcegan ve yazıcı olduğu arşiv kayıtlarından¹⁹ anlaşılan İbrahim Refet, soru-cevap metoduyla IV. Mustafa'ya hocalık yapmıştır. Öğrencisinin tahta cülusuyla H. 26 Ra 1222/ M. 2 Haziran 1807'de tekrar hâceganlık ile hazine muhasebeciliğine getirilmiş²⁰, Şanizade'ye göre "gâh ü bigâh teşrif-i sohbet hassalarıyla ahass-ı havâs-ı hüddâm"²¹ yani padişahın musahibi olmuştur²². Bu esnada Şehzade

özetleriyle (Zarf No:73 Evrak No:23-24 Dosya No:36 Gömlek No:13 Tarih:1228.Z.29 Vesika:3; Zarf No: 535 Evrak No:31 Dosya No: 236 Gömlek No: 18 Tarih:1228.L.17 Vesika:1; Zarf No:1191 Evrak No:1-14 Dosya No:430 Gömlek No:53 Tarih:1226.Z.29 Vesika:14; Zarf No:73Evrak No:9-22 Dosya No: 36 Gömlek No:12Tarih:1228.L.26 Vesika:14) Sicill-i Osmani de Şehremini İbrahim Refet Efendi olarak geçmektedir.

¹⁶ Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, *Tarih-i Şanizade*, Dersaadet 1284, II, 194-198. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (yay. haz. Nuri Akbayar), İstanbul 1996, III, 788.

¹⁷ Şanizade'den naklen Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Dersaadet 1309, X, 110-111.

¹⁸ Şehremini İbrahim Refet Efendi'nin çeşitli görevlere tayin edilişi ve azliyle ilgili sınırlı bilgi Cabi Tarihi'nde de bulunmaktadır. Ancak bu kayıtların tarihlerinde hatalar mevcuttur (Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, yay. haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara 2003, I, 311, 458, 593, II, 798, 944, 984). Yine Cabi Tarihi'nde İbrahim Refet Efendi'nin IV: Mustafa'nın meşk hocası olduğuna dair bir bilgi de vardır (a.g.e, I/311). Ancak aşağıda da belirtileceği üzere IV Mustafa döneminde hazine muhasebeciliğine atanan İbrahim Refet'le ilgili kayıтта hâcegan ve yazıcı-ı sabık ifadelerine rastlanırken meşk hocası olduğuna dair herhangi bir bilgi görülmemiştir [Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Defteri (A}d.) 357, s. 27]. Eser kullanılırken bu hususlara dikkat edilmelidir.

¹⁹ BOA, A}d. 357, s. 27.

²⁰ aynı yer; Ahmed Asım Efendi, *Tarih-i Asım*, İstanbul 1289, II, 53.

²¹ Şanizade, a.g.e., II, 195.

²² Mehmed Süreyya, a.g.e., III, 788.

II. Mahmud'a da hocalık yapmaya başlamıştır. H. 4 C 1223/M. 8 Temmuz 1808'de tahta çıkan II. Mahmud hocasını H. Selh Ramazan 1223/M. 19 Kasım 1808 Çavuşbaşı olarak atamıştır²³. H. 18 Rebiülahir 1224/M. 2 Haziran 1809 bu görevinden azl edilen²⁴ İbrahim Refet H. 8 Şevval 1224/M. 16 Kasım 1809'da Masraf Kitabeti görevine getirilmiş²⁵; H.1226/M.1811'den²⁶ vefat tarihi olan H. 5 Cemaziyelahir 1228/M. 5 Haziran 1813'e kadar resmîyette şehreminilik ancak gerçekte ondan çok daha öte olan danışmanlık görevini sürdürmüştür²⁷.

Nasihatname'nin 1807 Slobozia Mütarekesi'yle ara verilen Osmanlı Rus Savaşı'nın²⁸ başlangıcı olan H. 1224/M. 1810 tarihinde yazılmış olması muhtemeldir. Ancak metinde geçen "... *Pehlivan Paşa'nın telef olması ve Pazarcığın ve Silistre'nin ve Hezargrad'ın gitmesi...* " şeklindeki ifadeler H.1225/M.1811 yılına işaret etmektedir²⁹.

TSMA E. 8990'da ise yazarının kimliği ve kaleme alınış tarihi hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır. Ancak geçen ifadelerden en azından her iki padişahın da öldükten sonraki tarihlerde yazıldığı anlaşılmaktadır. Yazar, İbrahim Refet hakkında olumlu bir kanaate sahiptir: "*İbrahim Efendi'nin hünkâr ile mükâtebesi olduğunu şeytan bile bilmez. İbrahim Efendi bayağı bir adem, kimseye kendini bildirmez. Çavuşbaşılar otuz kırk çukadâr ile Babîâli'ye giderler. Bu yalnız bir uşakla Babîâli'ye gider. Yazdığı takrîrleri ayvazıyla Cennetmekân'a gönderir. Padişah'tan bir akçe almaz, ancak padişaha güzelce hizmet eder devletin ma'mûriyetine gayret eder*" şeklindeki

²³ BOA, A}d. 357, s. 131. 8 Şevval 1223/ 27 Kasım 1808'de yapılan atamalarda İbrahim Refet Efendi görevinde ibka edilmiştir (BOA, A}d. 357, s. 134).

²⁴ Söz konusu tarihte Çavuşbaşılık görevine Darendeli Mehmed Paşa hafidi Ahmed Bey atanmıştır (BOA, A}d. 357, s. 171). Şanizade de bu tarih H.23 R 1224/M.18 Haziran 1808 olarak verilmiştir (Şanizade, *a.g.e.*, I,204).

²⁵ BOA, A} d. 357, s.206.

²⁶ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, III, 788.

²⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, X, 110.

²⁸ Osmanlı Rus Savaşı ve Slobozia Mütarekesi hakkında bkz. Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Babîâli Üzerindeki Etkisi" *History Studies*, 2013, V/I, 419-439.

²⁹ Belgede geçen Hazergrad, Pazarcık (Hacıoğlu Pazarı) ve Silistre'nin Rusların eline geçiş tarihi 1225/1810'dur (İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, IV, 100).

ifadeleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yayına hazırlamakta olduğumuz bir başka çalışmada tasvir edilen ideal danışman kıstaslarına da tıpatıp uyan İbrahim Refet hakkındaki ifadeleri en azından bizim elde edebildiğimiz bilgilerle örtüşmektedir. Şehzade IV. Mustafa'nın kendisinden çifhâne istemesi üzerine “*Şehzadem çifhâneye heves edeceğinize tahta cülûsunuzda ne günâ devleti idâre edeceksiniz onu tahsîl etmeniz daha elzendir deyip gitmesine*” dair olan ifadelerinden ortaya çıkan, sözünü esirgemeyen hoca profili, İbrahim Refet'in, Sultan II Mahmud'a nasihatlerini içeren belgelerdeki, eleştirel ifadeleri bir yana, zaman zaman karşısındakinin bir padişah olduğunu dikkate almadığını ortaya koyan azarlayıcı üslûbuyla örtüşmektedir. Yine, Sultan II. Mahmud üzerindeki etkisine dair sultanın elinin öpüp “babamsın” diyecek kadar büyük olduğuna dair verdiği bilgiler -abartılı olduğu meydanda olmakla birlikte- “*II. Mahmud-Refet*”, “*Sultan-Danışman*” ilişkisini ortaya çıkarabildiğimiz kadarıyla gerçeğe yakın tasvir eder. Bunun ötesinde İbrahim Refet'in, II. Mahmud'un Osmanlı- Rus Seferinin devamına karar vermesindeki teşvikleri, “*cihâd-ı ekber*” ilan ettiği bunu tüm devlet erkânına ve halka duyurduğu hatt-ı hümayunun taslağının hazırlanışından Fatih Cami'inde ilan edilmesine kadar müdahil olması³⁰ ve sonucun istediği gibi şekillenmesi bu iddiaları doğrular niteliktedir. Sultan II. Mahmud'un İbrahim Refet Efendi'nin muhallefatından³¹ elde edilen geliri borçları ödendikten sonra varislerine ihsan etmesi de bir başka delil olarak kabul edilebilir³².

Tek bir belgeye ve kronik bilgilerine dayanarak özellikle Şehzade IV. Mustafa ve İbrahim Refet'in arasındaki bağlantıyı çözmek doğal olarak mümkün değildir. Ancak Sultan II. Mahmud ve İbrahim Refet arasındaki ilişkinin ayrıntılarını ortaya koyan mektuplar bu konu da bize yardımcı olacak, en azından İbrahim Refet ve Sultan IV. Mustafa ilişkisine dair olan belgedeki bazı bilgileri teyit ya da reddetmemizi sağlayacaktır.

³⁰ TSMA E. 430/53, lef 10; Sultan II. Mahmud'un cihâd-ı ekber ilan ettiği hattın, Fatih Cami'nde toplanan umumi bir mecliste okunması (İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, IV,100) İbrahim Refet'in hazırladığı taslak hatt-ı hümayun da belirttiği ilan edilme şekli ve yeriyle örtüşmektedir.

³¹ İbrahim Refet Efendi'nin muhallefat kayıtları için bkz: TSMA 36/11-14, 236/18.

³² TSMA, 36/12 lef 6.

İçerikleri

Nasihatname Sultan II. Mahmud'a Osmanlı-Rus Seferi esnasında çekilen askerî-maddi müzayakanın aşılması için alınması gereken tedbirleri ve III. Selim-Atebegan-ı Saltanat ile Nizâm-ı Cedîd'in sert bir eleştirisiyle birlikte bir devletin nasıl "yönetilmemesi" gerektiğine dairdir. TSMA E. 8990 ise İbrahim Refet Efendi'nin şehzadelerle nasıl yakınlaştığı ve özellikle Sultan II. Mahmud üzerinde nasıl nüfuz sahibi olduğunu anlatır. Ayrıca danışman seçilecek kişinin özelliklerine dair kısa bir bilgi de mevcuttur.

II-İbrahim Refet ve Şehzade IV. Mustafa

İbrahim Refet Efendi, Şehzade IV. Mustafa'ya H. 1221/M. 1806 da hocalık yapmaya başlamıştır. Şehzade, Refet Efendi'nin, eğlenceye dönük olan taleplerini reddederek devlet yönetimiyle ilgilenmesine dair nasihatlerinden rahatsız olmamış aksine bu durum onu hoca olarak kabul etmesinde etkili olmuştur. Soru cevap şeklinde olduğu anlaşılan derslerde özellikle devletin herhangi bir coğrafyasında yaşanan karışıklığı nasıl çözeceği noktasında durulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu belgede ikili arasındaki bağın Sultan IV. Mustafa tahta çıktıktan sonra nasıl devam ettiğine dair bilgi bulunmaktadır.

III-Şehzade II. Mahmud ile Tanışması ve Danışmanlığa Yükselmesi

Şehzade II. Mahmud ve İbrahim Refet'in tanışıklığı, şehzadenin tahta cülus eden ağabeyinin odasına taşınmasıyla başlamıştır. Odada bulunduğu mektupların yazarını araştıran şehzade nihayetinde İbrahim Refet Efendi'ye ulaşarak, tıpkı ağabeyine yaptığı gibi kendisine de hocalık yapmasını istemiştir. II. Mahmud tahta çıktığında ise hocasını önce şehremini daha da sonra da çavuşbaşılık görevlerine atar³³. Ancak İbrahim Refet'in, bu görevleri musahipliğini/danışmanlığını gizlemek için kullandığı aşikârdır. Belgede anlatılana göre, Babıâli Divanhânesinde görülecek olan büyük bir davadan önce İbrahim Refet'in, kimsenin bilmediği hükümdar dairesine

³³ İbrahim Refet Efendi önce çavuşbaşı sonra şehremini görevlerine getirilmiştir. Belge de bu görev sıralaması yanlış verilmiştir.

gece gizlice yerleştirdiği Sultan'ın davaya müdahalesi Babıâli'deki nüfuzunu arttırmıştır. II. Mahmud'un bu olaydan sonra İbrahim Efendi'nin elini öpüp "babamsın" diyerek kendisine mücevherli bir kutu hediye ettiğini, hocasının ise "ben ne yapacağım sen sakla bana senin layıkıyla padişahlık etmen lazımdır" diyerek hediyeyi kabul etmediğini kaydeden yazar bu ifadeleriyle aynı zamanda İbrahim Refet'in Sultan üzerindeki gücünü de ortaya koymaktadır.

Yazara göre İbrahim Refet'in II. Mahmud'a en büyük hizmetlerinden birisi de yeniçeriler hususunda olmuştur. Yeniçerilere karşı infial halinde olan II. Mahmud'a İbrahim Refet tarafından, yeniçeri kışlarına gidip ulufelerini kendi eliyle dağıtması telkin edilmiştir. Sultan, danışmanının dediklerini uygulamış, yeniçerileri kendisine "babalık" dedirtmiştir. İbrahim Refet ise cebinden ödediği maaşlarla kendisine bağladığı casusları vasıtasıyla huzursuzluk çıkartma potansiyelinde olan yeniçerileri önceden öğrenerek yakalatıp öldürtüyor ve böylelikle ocağın nüfuzlu isimlerini ortadan kaldırıyordu. Yazarın İbrahim Refet'e dair dolaylı da olsa tek eleştirisi Mehmed Said Hâlet Efendi'yi³⁴ saraya tanıtması ve kendisinden sonra danışmanlık görevine getirilmesine sebep olmasıdır.

P a d i ş a h T a n ı m ı

İbrahim Refet'in padişah tanımı, "el-mülük mülhemun" kaidesine dayalı "Nizâm-ı Kadîm"ın klasik tanımıyla örtüşür. Ona göre padişah Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir ve Allah kullarına rızklarını padişaha vesilesiyle verir. Padişah ve Allah arasında bir rabıta vardır ve bunun sayesinde padişah her kulda sahip olmayan ilham ve ihsana sahiptir. "Herkesin alacası içinde" sözleriyle de ifade ettiği gibi insanlar birbirlerinin içini bilemez ancak görünüşlerine ve dışarıya yansıttıklarına göre birbirleri hakkında fikir sahibi olabilirler. Ama padişahlar Allah'a olan rabıtaları ve onlara hediye edilen ilham sayesinde karşısındakinin iç dünyasını da hissedebilir. Bu, Allah tarafından onların kalbine bahşedilir. Yani hiç bir şey Allah'ın isteği

³⁴ Mehmet Said Hâlet Efendi'nin biyografisi ve devrin siyaseti üzerindeki etkisi hakkında bkz: Süheyla Yenidünya, *Mehmed Said Hâlet Efendi Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760-1822)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2008.

dışında olmaz ve ağzından çıkan sözler, verdiği emirler aslında kendi iradesiyle değil Allah tarafından ilham edilen ve söylenen şeylerdir. Allah vermediği sürece, padişahın yapabileceği bir şey yoktur. İbrahim Refet burada Gazneli Mahmud'un meşhur "...vermeyince ma'bûd ne yapsın Mahmud..." sözünü hatırlatır.

Makamların İtibarının Korunması

İbrahim Refet Efendi'nin devlet yönetimine dair en önemli tavsiyelerinden birisi de "*padişah*" kelimesinin ve "*mansıb*"ların itibarının korunmasıdır. Bu doğrultuda hem padişahın otoritesinin sarsılması hem de devlet makamlarının itibarının azalması anlamına gelen "*istifalara*" kesinlikle izin verilmemeliydi. Padişah tarafından Sadaret Kethüdâlığı'na atanan³⁵ ve padişahın "*iltifatını*" hiçe sayarak görevden affını isteyen³⁶ Azmi Efendi hakkındaki sert eleştirileri bu düşüncesini yansıtmaktadır. Ona göre, Giridli olan Azmi Efendi tıpkı Kayserili, Şamlı Arapgir ve Eğinliler gibi aç gözlüdür ve "*.Babaiâli'ye gelen bu kadar kârı gördükçe bir akçe alamadığı sûrette be her gün içinden kan*" gidecektir. Azmi Efendi'nin buna dayanamayacağını ve sonunda muhakkak harama bulaşacağını ima eden Refet katledilmektense istifa etmeyi tercih ettiğini yazar. Azmi Efendi'nin istifasının kabul edilmesi halinde bunun başkalarına da sirayet etmesinden endişelenen İbrahim Refet, gerekirse "*gûş-ı hûşuna bir havf ilkâ*" ederek istifasının engellenmesini tavsiye eder. Hatta Azmi Efendi'nin istifasında ısrarı halinde şeyhülislama ve kaymakama gönderilmek üzere bir hatt-ı hümayun örneği kaleme alır. Taslak hatt-ı hümayunda Padişah (gerçekte ise İbrahim Refet) kızgınlığını "*Ricâl û kibâr müddet-i intihâb ve cümle etvârî müstahsen ve makbûl-ı hümayûnum olup karihâ-i şahânemden devletime kethüdâ nasb edeyim ol kimse isti'fâsını temenni etsin. İbâdullaha ve taraf-ı şahâneme hizmetten itirâz etsin. Böyle kimselere gayet infî'âl ederim. Ebâ-an-ced mülûkzâdeyim. Taraf-ı şahânemden görülen hizmetleri mülâhaza edin. Ben imtinân etmiyorum*" şeklindeki ifadeleriyle dile getirir. Bütün ricalin içinden seçilerek Sadaret Kethüdâlığı'na atanan Azmi Efendi'nin istifa talebini padişaha ve dolayısıyla Allah'a yapılmış bir nankörlük olarak gören Refet, bir kişinin ancak padişah istediği zaman azledileceğini ifade eder.

³⁵ BOA, Hatt-ı Hümayûn (HAT) nr. 480/23502.

³⁶ BOA, HAT nr. 483/23709.

İbrahim Refet Efendi'nin dikkat çektiği bir diğer nokta reisülküttaplık ve defterdarlık gibi görevlerden kendi istekleriyle ayrılan kişilerin Babîâlî'ye alternatif bir güç odağı oluşturmasıdır. Babîâlî de padişah fermanına muhalefete cüret edilirken bu kişilere muhalefet edilmediğine dikkat çeken Refet, bu ifadelerini III. Selim döneminde Reisülküttaplık yapan ve “*cihâna nam salan*” Mehmed Raşid Efendi örneğiyle somutlaştırır. Görevde bulunduğu sürece kendi adamlarını Babîâsafi'ye yerleştiren Reisülküttap, işlerini yoluna koyduktan sonra istifa etmiş ve “*sahilhânesinde safâ -yı hâtır ile zevk û safâyâ meşgul*” olmaya başlamıştır. Bununla birlikte tercümanların sürekli gelip gittiği sahilhânesi tıpkı bir devlet dairesi gibi işlemeye başlamış para ve hediye akışı devam etmiştir. Raşid Efendi'nin devlet görevinden istifa edip bu kadar faal olması III. Selim Devri'nin en etkin simalarından Sırkâtibi Ahmed Efendi'nin dikkatini çekmiştir. Bu kadar iş görebildiği halde devlet işlerinden imtinan etmesindeki cesaretine şaşırıldığını Raşid Efendi'nin taraftarlarına söylemiştir. Sürdürdüğü hayatın rahatsızlık yarattığının farkına varan Raşid Efendi'nin kibirli halinden eser kalmamış herhangi bir devlet görevinde istihdam edilmek için ricaya başlamıştır.

SADRAZAMIN SEFER MUHALEFETİNİN ÖNLENMESİ

İbrahim Refet Efendi'nin, 1807 Slobozia Mütarekesi'yle ara verilen Osmanlı-Rus savaşını devam ettirme niyetinde olan Sultan II. Mahmud'u desteklediği anlaşılmaktadır. Ancak II. Mahmud'un savaşı devam ettirebilmesi için sadrazam³⁷ ve ekibinin muhalif tavrı, asker ve para sıkıntısı gibi engelleri aşması gerekmektedir ki bu noktada İbrahim Refet Efendi devreye girmiştir.

Savaşın sürdürülmesi yerine bir barış anlaşması yapılması gerektiğini düşünen ve hazırlanacak bir orduyla padişahın sefere katılmasını “*sû-i tedbir*” olarak gördüğü anlaşılın sadrazama verilecek cevap Şehremini İbrahim Refet Efendi tarafından hazırlanmıştır ve İbrahim Refet Efendi sadrazamı açıkça tehdit eder. Taslak hatta göre padişah, Rusya ile rica minnet yapılacak bir anlaşma sonucunda olacakların sorumluluğunu kabul etmez. Daha da önemlisi bu anlaşmanın sadrazamın ısrarı sonucunda imzalandığını tüm

³⁷ Dönemin sadrazamı Yusuf Ziya Paşa'dır (İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, V, 71).

devlet adamlarına ve halka Fatih Cami'ine astırdığı bir hat-ı hümayunla duyuracak ve sadrazamın barış taraflısı yazılarını da ifşa edecektir. Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde ise ulemânın, “*.Fî-mâba'd her kim sefere gelmezler ise ol kazada hutbe okunmasın ve hâkimi hükümet etmesin. Kıptiden addolunuyorlar...*” diyerek ortalığı yıkacaklarını da ilave ederek tehdidini farklı bir boyuta taşır. Şer'î hükümlere göre de savaşın Allah emri olduğunu ve padişahın peygamber üstün olamayacağını altı çizilir ve bu sebeple padişahın savaşa katılmasının vacib olduğu vurgulanır.

Sefer İçin Asker ve Para Tedariki

İbrahim Refet Efendi'nin üzerinde hassasiyetle durduğu nokta asker ve para müzayakasının nasıl aşılabacağıdır. Sefer karşıtlarının “*Devletde akçe yok. Hemân Hindî fukarâsı misullû otlak otlayarak aba pûş birer keşkûl ile mi sefere gidelim*” diyerek maddi müzayakayı bahane edeceklerinden emindir. Sefer giderlerini karşılamak üzere para tahsil etmenin bir nevi zulüm olduğunu ve bunun karşılığında Allah'ın gazabına uğranılacağını düşünerek seferden kaçınılması halinde ise düşmanın İslam şehirlerini ele geçireceğini ve dünyada Allah lafzının kalkacağını ileri sürer. Sefer masraflarının sadece halka yansıtılarak diğerlerinin bundan muaf tutulmasıyla elde edilecek gelirin hepsinin “*fâsîd*” olacağını ve dolayısıyla bir hayır beklene-meyeceğini belirtir. Tek çıkar yol herkesin gücüne göre sefer masrafına katılmasıdır. Ancak hanelerinde oturup boş boş konuşmaktan başka hiçbir şey yapmayan üst düzey devlet yöneticilerinin bu teklife karşı çıkmaları kaçınılmazdır. Bu düşüncelerini Nureddin-i Şehid³⁸ zamanında bir kıssayı anlatarak somutlaştırır. Nureddin-i Şehid'in hilafet makamına geçtiği tarihte yaklaşık otuz yıldır “*Frenk*” elinde olan Mısır'ı kurtarmak için harekete geçmiş ve ilk sorusu şimdiye kadar neden Mısır'ın kurtarılamadığı olmuştur. Vükela asker yönünden bir sıkıntılarını olmadığını ancak maddi müzayaka nedeniyle sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Para tedariki için ulemaya danışmışlar ve ulema sefer masrafının herkese farz olduğuna dair bir fetva vermiştir. Ancak Halep ulemaları bu fetvayı “*kendisinin sahîh amelinin batıl*” olduğunu söyleyerek kabul etmemişlerdir. Sefer masraf-

³⁸ İbrahim Refet'in Nureddin-i Şehid olarak bahsettiği kişi Dımaşk ve Halep Atabegi Nureddin Mahmud Zengi'dir (Bahattin Kök, “Nureddin Zengi Mahmud”, *TDVİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 259-262).

larının herkese yansıtılmasının farz olduğunu kabul eden ulema ilk önce padişahın kendi malının fazlalığını sefer masraflarına vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Halep ulemasının bu tavrı Nureddin-i Şehid tarafından haklı bulunmuş ve kendisine ait malların fazlalığını sefer masraflarına dâhil etmiştir. Böylelikle artık kimsenin verilen fetvaya muhalefet hakkı kalmamış ve herkesten toplanan para sefer masrafı olarak kullanılmış ve Mısır İslâm hâkimiyetine geçmiştir.

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere sefer masraflarının herkese yansıtılmasını ama öncelikle padişahın üzerine düşen görevi yerine getirmesi ancak bu şekilde adaletin sağlanabileceğini düşünen Refet'in ilk teklifi daire-i hümayunda artık köhnemiş görevlerde bulunan hizmetlilerden asker olarak faydalanılmasıdır. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma yaptığı anlaşılan İbrahim Refet sonuçta padişahın kendi dairesinden 10.000 askeri temin edebileceği iddiasındadır. Yaptığı hesaplamalara göre askerin, hayvan ve zahire gibi ihtiyaçları için aylık en az 1500 kese gerekmektedir ki Enderun-ı Hümayundan ve evkafların boş kalan hanelerinden toplam 37500 kese akçe gelir elde edileceğini ortaya çıkarmıştır. Ancak padişahın bu gelirlere el koyarken sert bir üsluptan ziyade *“Dâ'ire-i hümayûnum halkım ile benim teklîfim yoktur, hazzederek verirler”* şeklinde daha yumuşak bir ifade kullanmasını tavsiye etmektedir.

İbrahim Refet'in alternatif bir teklifi de III. Selim döneminde olduğu üzere tağşiş ve gümüş satın alınma yoluna gidilmesidir. Ancak böyle bir tedbirin hiç karlı olmayacağını düşünmüş ve bu bahsi kısa kesmiştir. Yeni para basılması da Refet'in düşündüğü tedbirlerden biridir. Avrupa riyaliyle işlem yapmanın devlete büyük bir utanç getireceği kanaatinde olan Refet, az masrafla para basan Avrupa gibi para basılmasının mümkün olduğunu belirtir. *“...Frenk, ak akçenin canını çıkarmış kuyumcu tâ'ifesi gözünü çıkarmış...”* dediği beyaz akçenin Avrupalılar tarafından ülkelerine götürüldüğünü ve bu yüzden memlekette beyaz akçe kalmadığını belirtir. Avrupalıların Osmanlı parasına ve ticaretine müdahale etmesi karşısında duyduğu kızgınlığı ise *“Memâlik-i Mahrûse'nin tüccârından kâr eylesin sikkemize niçin müdâhale ve vaz'-ı yed eylemiş. Şu mâddeye gâyet infi'âlimden çok tahrîr eyledim”* kelimeleriyle ifade eder. Bu konunun meşverette gündeme getirilmesini de gereksiz görür. Çünkü meşverettekilerin tek düşüncesi kendi kârlarını korumaktır böyle bir konu için düşünmeye bile tenezzül etmeyecekler ve başka bir zamana erteleyeceklerdir.

III. Selim ve Atebegan-ı Saltanat Eleştirisi

İbrahim Refet'in "...genç padişah genç nüdemâ cümlesi mecnûn..." kelimeleriyle tanımladığı III. Selim ve reformist kadrosu Atebegan-ı Saltanat hakkında özellikle hazineyi talan etmeleri ve israfa kaçmaları hakkında ağır eleştirileri vardır. Maçın bozgununa kadar bu tavırlarını devam ettiren padişah ve Atebegan-ı Saltanat, bozgunundan sonra ordudan para talep edilmesi üzerine gerçeklerin farkına varmıştır. "*Padişah ve nüdemâsının*" bitmek bilmez para taleplerini sarraflardan aldığı borçla gideren Yusuf Ağa tağşiş ve halktan gümüş alma yoluna giderek darp-haneye 120 bin akçe kazandırmış ve böylelikle sefer masrafları karşılanmıştır. İbrahim Refet Efendi Yusuf Ağa'nın bundan sonra itibarının arttığını kaydeder. Kendisi bu uygulamayı yerinde bulmakla beraber İrâd-ı Cedîd için voyvodaların halkı soymasına sebep olan izinler ve benzeri uygulamalardan nefret ettiğini yazar.

İbrahim Refet'in, Nizâm-ı Cedîd ve Atebegan-ı saltanat hakkındaki en önemli eleştirisi itikat noktasındadır. Atebegan-ı saltanat üyelerinin İrâd-ı Cedîd'e mesned olarak kabul ettikleri fetvayı "...*fetvâ-i İndiyye*..." olarak tanımlamaktadır. Söz konusu fetvada aslında fakir halkın muhafazası için vergi tahsil edildiği ifade edilmekteydi. İbrahim Refet'e göre, Nizâm-ı Cedîdçiler bu şekilde Allah katında kendilerini akladıklarını ve sorgudan halas olduklarını iddia ediyorlardı. Atebegan-ı Saltanat'ı fakir halkın göz-yaşlarına bakmayarak tüm sıkıntıları onların sırtlarına yüklemekle suçlayan Refet, özellikle Hacı İbrahim Efendi'nin bu konuda hepsini geçtiğine işaret etmekle birlikte devrin en önemli simalarından Sırkâtibi Ahmed hakkındaki ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Ona göre o "*vaktin veliahdı ve müdür-i umûru*" olan Sırkâtibi Ahmed, Dehriyye ve İndiyye mezheplerine mensuptu. Kibirli olan Ahmed'i fesatlıkta Sokrat ve Hipokrat'a benzetiyor, hatta akıl ve hikmette bütün hükemâ ve filozofları kendisinden aşağı gördüğünü ifade ediyordu. İndiyye mezhebinden olan Sırkâtibi Ahmed bu itikada göre alınan fetvadaki esaslara göre devleti yönetmek için tarif edilmez bir çaba harcamıştı. Ancak "...*Nihâyet-i kelâm aklına uyan şeytana uyar. Hazret-i peygamberin emrine imtisâl edene dünya ve ahiret selâmet olur ...*" diyen İbrahim Refet, Nizâm-ı Cedîdçilerin kendi sonlarını hazırladıkları gibi devleti de öncesinden çok daha büyük bir iflasın içinde bıraktıklarını kaydeder.

Değerlendirme

Şanizade'nin "*fedâyîlik vadilerinde*" IV. Mustafa'ya sadık olduğunu belirttiği İbrahim Refet'in³⁹ Alemdar vakasından sağ çıkmak bir yana II. Mahmud'a, vefat tarihi olan H. 1228/M. 1813'e kadar danışmanlık yapması ilgi çekicidir. IV. Mustafa Nizâm-ı Kadîm'i temsil ederken II. Mahmud'un Nizâm-ı Cedîd zihniyetinin takipçisi olması onu daha da hassas bir konuma yerleştirir. Şanizade'nin İbrahim Refet'i bizzat dinleyen güvenilir adamların ağzından aktardığını belirttiği bilgiler bu konuyu daha anlaşılır kılabılır. Buna göre, IV. Mustafa'nın yakın çevresindeki Mabeynci Nezir, Abdülfettah, Selim Ağalar ve Mirahur Mehmed Ağa, Sultan III. Selim'i şehit etme ve Sultan IV. Mustafa'yı delirtme niyetinde olduklarını İbrahim Refet'e söylemişlerdir. İbrahim Refet Allah tarafından cezalandırılacaklarını ve IV. Mustafa'nın halefi olan II. Mahmud'un tahta geçmesi halinde kısas kanunu uygulayarak kendilerinden intikam alacağını söylemiş, onların planlarını hayata geçirmelerini engellemiştir. İbrahim Refet'in kendisi de kurtuluşunu bu olaya bağlar. Şanizade de Sultan II. Mahmud'un İbrahim Refet'e hayatının sonuna kadar geniş yetki vermesini iltifat ve itibar göstermesini de bu olayın gerçekliğine delil olarak gösterir⁴⁰. Şanizade'nin aktardığı bu olayda söz konusu kişilerin III. Selim'i öldürme niyetinde oldukları su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak IV. Mustafa'yı delirtmek tahtta bırakmak konusundaki iddiaları kabul veya reddetmek hususunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Yalnız Atebegan-ı Saltanat üyelerinin devlet işleriyle yakından ilgilenmek için girişimde bulunan III. Selim'in bu hususta yayınlamayı planladığı fermanın içeriğini öğrendikten sonra fermanı ortadan kaldırmaları ve bunu halkın duyması endişesiyle sultanın aklına hafiflik geldiğini başına cinler üşüştüğü, hezeyan ettiği yollu söylentiler yayarak padişahı büsbütün deliye çevirmek için sarayı ilaçlar, üfürükçüler, hekimler, hasekilerle doldurmaları⁴¹ bunun başvurulan bir taktik olduğunu göstermektedir.

Şanizade, Münzevi bir hayat yaşayan her türlü gösterişten uzak duran "*nezd-i yek-endîş*" ve "*sufî-kîş*" olarak tanımladığı İbrahim Refet'in ikiyüzlü kişilere itibar ederek onların servet ve mansıp sahibi olmalarını sağladığını

³⁹ Şanizade, *a.g.e.*, II, 195.

⁴⁰ *a.g.e.*, II, 196.

⁴¹ Asım Tarihi'nden naklen Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.116.

ancak derviş tabiatlı, sağlam itikatlı kişilere güvenmediğini yazar. Hatta II. Mahmud'un bu kişilere yardım etmesinin ve evliya dergahlarını tamir ettirmesinin onda memnuniyetsizlik yarattığını bazılarının sırf ondan dolayı bu yardımlardan mahrum kaldığını kaydeder. Dostluk hukukuna riayet eden İbrahim Refet'in sıradan kişilere rağbet gösterdiği ve bu kişilere yardım etmekte bir an bile tereddüt etmediği, Hattat Mustafa Rakım Efendi'nin henüz eğitimini tamamlamadan mevali rütbesi olarak İzmir'e atanmasının da bu minval üzere olduğu verdiği bilgiler arasındadır. Bunun dışında 1811-1822 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin en güçlü ve etkin figürlerinden olan Hâlet Efendi'nin önce Bağdat Mübaşirliği'ne daha sonra Sadaret Kethüdalığı'na atanması, Mehmed Rüşdü Paşa'nın Sadaret Kaymaklığına getirilmesi⁴² onun telkin ve yönlendirmeleriyle gerçekleşmiştir. İbrahim Refet ile geçmişten bir bağlantısı olan Şanizade'nin kendi koruma ve himayesiyle Zühdi Efendi'yle yakınlık kurduğunu iddia ettiği İbrahim Refet'ten beklenti içerisinde olduğu ancak umduğunu bulamadığı anlaşıl-maktadır⁴³.

İbrahim Refet Efendi'nin padişah tanımlamasındaki el-mülûku mülhemun kaidesi Nizâm-ı Kadîmin klasik tanımıyla örtüşür⁴⁴. Padişahın emrine karşı çıkmaya kimsenin ne haddi ne de hakkı vardır. İbrahim Refet'in bu açıklamaları “*Enderûn-ı hümayun görevlilerinin gelirlerine el koyarak sefer masraflarını kendi dairenizden karşılayın*” şeklindeki önerisini şer'an haklı bir mesnede dayandırmak için yaptığı aşikârdır. “*Padişah*” kelimesinin ve “*devlet mansıplarının*” korunmasına dikkat çeken İbrahim İbrahim Refet'in Sadaret Kethüdası Azmi Efendi örneğinde görüldüğü üzere meritokrasiden yana olduğunu anlaşılmaktadır. Devlet adamlarının sahilhanelerinin bir inziva mekanından çok Saray'a ve Babıâli'ye alternatif güç odakları olduğunu kaydetmesi hiziplerin ve gulam sisteminin bu süreçte de etkin olduğunu göstermektedir. Asım Tarihi'nde yer alan ifadeler de İbrahim Refet'i bu noktada desteklemektedir⁴⁵. Bu husustaki tespitlerinin tek farkı Asım'ın bu tanımlamaları hala devlet kadrolarında olanlar için yapmasıdır.

⁴² Sahhaflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vakanüvis Esad Efendi Tarihi*, neşre haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s. 70, n.7.

⁴³ Şanizade, *a.g.e.*, II, 197.

⁴⁴ Halil İnalçık, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1958, s. 68-69.

⁴⁵ Ahmed Asım Efendi, *a.g.e.*, II, 5-6.

İbrahim Refet Efendi savaş masraflarını karşılamak için III. Selim döneminde olduğu üzere paranın ayarıyla oynanması ya da halktan gümüş alınması yoluna gidilmesini⁴⁶ tasvip etmemektedir. Ancak II. Mahmud döneminin Osmanlı Devleti'nde en fazla tağşişin uygulandığı süreç olarak karşımıza çıkması⁴⁷ bu tavsiyesinin uygulanmasının mümkün olmadığını göstermektedir. 1810 yılından itibaren mecburi değil rızaya bağlı genel bir savaşa yardım [cihat ianesi] kampanyasının açılarak bazı vezirler ve taşranın zengin kişilerinin cihat için ianeye davetleri⁴⁸ ise sefer masraflarının herkese bölüştürülmesi ve rızayla alınması hususunda verdiği tavsiyelerin kâğıt üzerinde kalmadığını göstermektedir. Yine II. Mahmud'un tahta çıkışının ilk yıllarında sefer masrafları için "*cihadiye*" adı altında 8 dirhem ağırlığında ve 200 para değerinde gümüş 5 kuruşluklar⁴⁹ darb ettirmesi İbrahim Refet'in bu husustaki tavsiyelerinin dikkate alındığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

İbrahim Refet'in III. Selim ve Atebegan-ı Saltanat hakkında genç olmaları ve israflarına dair yaptığı eleştiriler Asım Tarihi de dâhil olmak üzere bir çok yerde rastlayabileceğimiz türdendir. "...*Nihâyet-i kelâm aklına uyan şeytana uyar. Hazret-i peygamberin emrine imtisâl edene dünya ve ahiret selâmet olur ...*" sözleriyle fıkha dayalı kaideci İslâm anlayışına⁵⁰ sahip olduğu anlaşılan İbrahim Refet'in, Atebegan-ı Saltanat'ın en etkin isimlerinden olan Sırkâtibi Ahmed'in "*Dehriyye ve İndiyye mezhebinden*" olmasını ifade etmesi ve İrad-ı Cedîd dolayısıyla Nizâm-ı Cedîd'in bu zihniyete göre alınan fetvayla şekillendirildiği hakkındaki ithamları oldukça dikkat çekicidir. İslâm dünyasında genel olarak ateist ve materyalist düşünce akımını temsil eden İndiyye⁵¹ ve Dehriyye⁵² akımlarının klasik

⁴⁶ Ömer Faruk Bölükbaşı, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhane-i Amire*, İstanbul 2013, 129-130.

⁴⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul 2007, s. 124-124.

⁴⁸ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVI. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, 1986, s. 240-241.

⁴⁹ İbrahim Artuk, "Cihadiyye", *TDVİA*, İstanbul 1993, VII, 534.

⁵⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Din, 14-17. Yüzyıllar", *Yeniçağ Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2012, s.87.

⁵¹ Sözlükte "zeki, mâhir" anlamına gelen sofist (sophistes) kelimesine mensubiyet ifade eden sūfestâiyye literatüre Yunanca'dan geçmiş olup sūfestâiyye şeklinde de söylenmektedir. Sofist kelimesi aslında olumlu bir anlama sahipken felsefede zamanla

çağdaki en ünlü ismi İbnü'r-Revendi'dir⁵³. Osmanlı Devleti'nde bu akım, XVI. yüzyıldan itibaren işlemeye başlayan Safevi propagandası karşısında sıkı ve katı Sünnileştirme politikası izlediği düşünülen merkezi yönetime boyun eğmeyen, doktrinlerinin temelini ileri bir "vahdet-i vücud" telakkisine ve belki de daha önemlisi hem maddi hem de manevi otoriteyi birleştirip bir anlamda politize olan bir "kutb" inancına oturtan sûfi bir topluluk olan Melamilerle karşımıza çıkmaktadır⁵⁴. Sunnî doktrinde bunlar materyalist-ateist akım, müridleri de mülhîd ve zındık telakki edilmiştir ki Şeyh Bedreddin, İsmail Maşuki, Hamza Bali, Sütçü Beşir Ağa, Şeyh Muhyiddin Karamani bunların ünlü isimleridir⁵⁵. 15. yüzyılda başlayan, 16. yüzyılda yoğunlaşan ve kısmen 17. yüzyıla yayılan bu akımlar 1663 tarihinde şeyhlik daha doğrusu kutupluk makamında olan Sütçü Beşir Ağa'nın yine ateizm isnadıyla idamından⁵⁶ sonra sükûnet dönemine girmiştir. İbrahim Refet'in iddialarına göre Dehriye ve İndiyye bu sefer

"yanıltıcı sözler kullanarak muhatabı aldatmayı ve küçük düşürmeyi sanat edenler" şeklinde olumsuz içerikli bir terim haline gelmiştir. Bu eğilimde olanlara "yanıltıcı hikmete mensup kişiler" mânasında sofistler veya Sûfestâiyye denilmiştir. Eşyanın hakikatının sabit olmadığını olsa bile insan bilgisinin buna ulaşamayacağını savunan Sûfestâiyye kelim kitaplarında inadiyye, İndiyye ve Laedriyye olmak üzere üç grup halinde tanımlanmıştır. İndiyye (Rölativist) de hakikat, kişinin kendi telakkisine nispet edilir. Bu doğrultuda kesin, sabit, üzerinde uzlaşılabilen herhangi bir kural ve kriteri kabul etmezler ve Sunnî öğretilerde Batnî olarak kabul edilirler (İbrahim Emiroğlu, "Sufestâiyye", *TDVİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 469; ayrıca bkz: Hüseyin Atay, "Bilgi Teorisi (İlmin İmkânı)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIX/1 (1987), 27-30; Fatma Aygün, "Eşyanın Hakikati Sabittir İlkesini Benimseyen Kelamcılardan Sofestâiyye Eleştirisi", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, XIII/2 (2015), 827,829.

⁵² Dehriyye, "Mutlak zaman" anlamına gelen "dehr" kelimesine nispeti sebebiyle bu isimle anılan ve İslâm dünyasının genel olarak ateist ve materyalist olarak kabul edilen düşünce akımını temsil eder. Dehrîler, Allah'ı, yeniden dirilişi reddeden, âlemi ezeli tabiatı bir fail olarak kabul eden, sadece duyu organlarıyla algılanabilen nesnelere gerçek olarak kabul edip metafiziğe kesin olarak sırtını dönen materyalistler olarak tanımlanırlar. Demokritos atomculuğu ve Aristocu felsefeyi de dehrilik içerisinde görülür (Hayrani Altıntaş, "Dehriyye", *TDVİA*, İstanbul 1994, IX, 107-109).

⁵³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Mülhîdler ve Zındıklar (15.-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 41-44.

⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmi Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî", *Osmanlı Araştırmaları*, X (1990), 58-59.

⁵⁵ Ocak, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Din, 14-17. Yüzyıllar", s.129-131.

⁵⁶ Ocak, *a.g.m.*, 131.

karşımıza Sunnî öğretiyi muhalif olmaktan çok devleti yöneten hatta yeni bir şekil vermeye çalışan Nizâm-ı Cedîd zihniyetinde karşımıza çıkmaktadır ki bu en azından bizim daha önce yaptığımız çalışmalarda karşılaşmadığımız bir bilgidir. Bu durum Nizâm-ı Cedîd süreci içerisinde devletin üst yönetiminde Kadîm-Cedîd mücadelesinden çok daha öte Ortodoks(Sunnî)-Heteredoks (Dehriyye/İndiyye) çekişmesinin olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik İbrahim Refet bu konuda yalnız değildir. Yayına hazırladığımız bir diğer çalışma da İbrahim Refet'in bu konuda verdiği bilgiler doğrulanmakta, Nizâm-ı Cedîd mezheb-i indiyenin ürünü olarak gösterilmekte hatta daha da ileri gidilerek Sırkâtibi Ahmed Efendi “*bî-itikad*” olarak gösterilmektedir.

İbrahim Refet'in materyalist/ateist olarak adlandırılan Dehriye ve İndiyye mezhebine mensubiyetlerinden dolayı eleştirdiği Nizâm-ı Cedîd-ciler hakkında Niyazi Berkes farklı bir yorum getirmektedir. Ona göre Lale Devri'nde başlamış olan çağdaşlaşma akımı III. Selim zamanında kısa vadeli sonuçlar vermeye başlamıştı. İlk defa olarak devlet himayesinde ve çevresinde daha önce bulunmayan bir tip, eskinin ulemâ ocağının yerini almak üzere aydın tipi daha sonra değişecek olan modern “*intelijansiya*”nın öncülleri olarak doğmak üzeredir. Batı uygarlığının önemli olan farklı yanları sezilmeye başlamıştır. Bundan başka bilgisizlik ve taassup karşıtı olarak bilim ve aydınlanma ayrımı yapılmaktadır. Askeri anlamda Nizâm-ı Cedîd rejim ya da sistem olarak da Nizâm-ı Cedîd anlayışı haline gelmektedir⁵⁷. Bu konuda Asım Tarihi'nden naklen aktardığı bilgilere göre padişahın reformcularının Fransız yanlıları olmaları yüzünden Bir Frenk taklitçiliği başlamıştı. Geleneksel kişilik giysisinden soyunmuş yenilik heveslileri Frenk hocalardan yabancı dil öğrenip korkusuzca konuşuyorlardı. Frenk siyasa fikirlerini öğreniyorlardı. İslam ve Osmanlı düzenine şeri'ata inanmıyorlar, Kitap ve sünnetteki yargıların ya insan aklıyla konmuş kurallar ya da İsrailiyat hurafeleri olduğunu söylüyorlardı. Kanun-ı Kadîm'in artık bir eylem ilkesi olma değerinin kalmadığını iddia ediyorlardı. Şeri'at ve kanun artık ömürlerini yitirmişlerdir iddiasıyla zamanın maslahatı anlamına gelen “*Frenk Politikası*”nı kendilerine eylem ilkesi sayıyorlardı. Devletin başına tanrısız peygambersiz kişileri musallat ederek servet biriktirmekten başka amacı olmayan büyüklere sömürü kapılarını açmış-

⁵⁷ Berkes, *a.g.e.*, s. 100-101.

lardı⁵⁸. Görüldüğü üzere İbrahim Refet Nizâm-ı Cedîdçilerin zihniyetini Heterodoks-İslâmi akımlarla açıklamaya çalışırken Asım ise Fransa ve Avrupa kökenli (Fransız pozitivist) olarak açıklamaktadır. Her hâlükârda III. Selim'in reform ekibi klasik düzeni yıkmaya çalışan ateist materyalistler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Asım'ın Fransa'dan etkilendiklerini söylediği Atebegan-ı Saltanat'ın en önemli ismi Sırkâtibi Ahmed'in Fransız ihtilali hakkındaki "*Fransa İhtilali'ni Hazret-i Hakk Devlet-i Aliyye'nin düşmanı olanlara dahi sirayet ettirip birbirine düşürüp Devlet-i Aliyye'yi hayırlı neticeler müyesser eyliye*" şeklindeki bir cümlesinden bahseden Orhan Koloğlu, Sırkâtibi Ahmed'in Fransız İhtilali'nin zihniyetini anlayamadığını, kütlelerin hükümdar tahakkümünden kurtulup kendi mukadderatlarını kendilerinin saptaması ve bütün insanların eşitliği türü ilkelerin varlığından haberdar olsa kendi rejiminin altını oyabilecek böyle bir temennide hiç şüphesiz bulunmayacağını⁵⁹ kaydeder. Yukarıda da belirtildiği üzere bu konuları içeren yaptığımız bir diğer çalışmada Nizâm-ı Cedîdçilerin III. Selim'i tamamen pasifize ederek "*Devleti cumhura*" çevirmek istediklerine dair olan bilgi Sırkâtibi Ahmed'in bu sözleri gerçekten Fransız İhtilali'nin zihniyetini anlayamadığı için mi yoksa İhtilal prensiplerinin Osmanlı Devleti'nde uygulanması için mi niyazda bulunduğu hakkında kesin bir yargı da bulunmanın en azından şimdilik mümkün olmadığını göstermektedir.

S o n u ç

İbrahim Refet Efendi'nin yukarıda incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılan tavsiyelerinin hepsinin II. Mahmud tarafından harfiyen uygulandığını söylemek şüphesiz ki imkansızdır. Ancak özellikle Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra vefat tarihi olan 1813 tarihine kadar merkezi yönetimde güçlü bir figür olduğu ortadadır. Osmanlı Rus Savaşı'nın devamını isteyen padişahı desteklemesi ve Sadrazam Yusuf Ziya Paşa gibi güçlü bir muhalife rağmen savaşa devam kararının alınması II. Mahmud'un Babâli üzerinde nüfuzunun artmasını sağladığı gibi kendisinin de padişah

⁵⁸ Berkes *a.g.e.*, s. 119.

⁵⁹ Orhan Koloğlu, "Fransız Devrimi ve Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s. 15.

dolayısıyla devlet üzerindeki etkisini arttırmıştır. İbrahim Refet Efendi'nin Sultan II. Mahmud'a devlet yönetimi hakkındaki öğütlerinde şüphesiz ki en ilginç ve dikkat çekici nokta ise Nizam-ı Cedid ve Atebegan-ı Saltanat'ın, ortodoks/sünni İslâm anlayışı tarafından heteredoks/batınî olarak kabul edilen İndiyye ve Dehriyye mensubu olmalarına dair yaptığı ithamlarıdır. Asım Efendi de Atebegan-ı Saltanat mensupları için “*devletin başına tanrısız peygambersiz kişileri musallat*” ettiler diyerek en azından “*inanç farklılığı*” noktasında İbrahim Refet'in iddialarını doğrulamaktadır. İbrahim Refet'in, Atebegan-ı Saltanat hakkındaki açık eleştirilerinin altında aslında III. Selim'i de üstü kapalı olarak eleştirdiği meydandadır. III. Selim'in Ortodoks-Sünni öğretisi dışındaki kişileri göreve getirmesinin hem onların hem de kendi felaketiyle sonuçlandığını ima eden İbrahim Refet'in bu noktada II. Mahmud'a da uyarıda bulunduğu ortadadır.

K A Y N A K Ç A

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HAT) nr. 480/23502, 483/23709.

BOA, Sadaret Defteri A}.d 354.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (T SMA), E. 430/53, lef 1-14; E. 8990; 36/11-14, 236/18.

AFYONCU, Erhan. *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2009.

AHMED ASİM EFENDİ, *Tarih-i Asım*, C. II, İstanbul 1289.

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C. X, Dersaadet 1309.

AKSAN, Virginia. “Ottoman Political Writing 1768-1808”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. XXV, No. 1, 1993.

AKYILDIZ, Ali. *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul 2006.

ALTINTAŞ, Hayrani. “Dehriyye”, *TDVİA*, C. XIX, İstanbul 1994.

ARTUK, İbrahim. “Cihadiyye”, *TDVİA*, C. VII, İstanbul 1993.

ATAY, Hüseyin. “Bilgi Teorisi (İlmin İmkanı)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 29, Sayı 1, Ankara 1987.

AYGÜN, Fatma. “Eşyanın Hakikati Sabittir İlkesini Benimseyen Kelamcılardan Sofestaiyye Eleştirisi”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S.2, 2015.

- BERKES, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002.
- BÖLÜKBAŞI, Ömer Faruk. *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Amire*, İstanbul 2013.
- CEZAR, Yavuz. *Osmanlı Maliyesinde Bunalm ve Değişim Dönemi (XVI. Yüzyıldan Tanzimat’a Mali Tarih)*, 1986.
- ÇELİK, Yüksel. “Siyaset-Nasihât Literatürümüzde Nadir Bir Tür: Mısır’ın İşgali Üzerine III. Selime Sunulan Tesliyet-Nâme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 22, İstanbul 2010, s. 86, dpn. 3.
- DANIŞMEND, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972.
- EMİROĞLU, İbrahim. “Sufestaiyye”, *TDVİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009.
- ES’AD EFENDİ, *Vak’a-nüvîs Es’ad Efendi Tarihi* (neşre haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000.
- FLEİSCHER, Cornell H. “From Şeyhzade Korkut to Mustafa Âli: Cultural Origins of the Ottoman Nasihatname, *III’rd Congress on the Social and the Economic History of Turkey*, Ed. H. Lowry-S. Hotto, İstanbul 1990.
- HADJ, Rifaat Abou. “The Ottoman Nasihatname as a Discourse Over «Morality»”, *Malenges Robert Mantran, Revue d’Histoire Maghrebine*, S.47-48, 1987.
- İNALCIK, Halil. “Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı”, *Osmanlı Uygarlığı* (yay. haz. Halil İnalcık-Günsel Renda), C. 1, Ankara 2009.
- . “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1958.
- İPŞİRLİ, Mehmet. “Musahib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.XXXI, İstanbul 2006.
- KOLOĞLU, Orhan. “Fransız Devrimi ve Osmanlı Diplomasisi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999.
- KÖK, Bahattin. “Nureddin Zengi Mahmud”, *TDVİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, (yay.haz. Nuri Akbayar), C.III, İstanbul 1996.
- OCAK, Ahmet Yaşar. “Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. X, İstanbul 1990.

- . *Osmanlı Toplumunda Mülhidler ve Zındıklar (15.-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998.
- . “Osmanlı İmparatorluğu’nda Din, 14-17. Yüzyıllar”, *Yeniçağ Anadolu’sunda İslâm’ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2012.
- ÖZ, Mehmet. *Osmanlı’da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, İstanbul 2005.
- ÖZVAR, Erol. “Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü”, *Divan-İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999.
- PAMUK, Şevket. *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul 2007.
- ŞANİZADE MEHMED ATAULLAH EFENDİ, *Tarih-i Şanizade*, C.II, Dersaadet 1284.
- UNAT, Faik Reşit. “Ahmed III Devrine Ait Bir Islahat Tavrı”, *Tarih Vesikaları*, Sayı:1, İstanbul 1941.
- YENİDÜNYA, Süheyla, “Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa’nın Babıâli Üzerindeki Etkisi” *History Studies*, C. 5, S. 1, 2013.
- . *Mehmed Said Hâlet Efendi Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760-1822)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.
- YILMAZ, Coşkun. “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnameler”, *Literatür Dergisi*, S1/2, İstanbul 2003.

EK: İBRAHİM REFET EFENDİ’NİN II. MAHMUD’A
ARZ ETTİĞİ MEKTUPLAR:

T S M A E 8 9 9 0

Cennet-mekânın efendiliği esnasında Anbar Kâtibi İbrahim Efendi’nin idare-i umûr-ı mülkiye üzerine malûmat tahsili için mükâtibe tahsil eylediği:

Firdevs-aşiyân Sultan Mustafa Hân Hazretleri Anbar Kâtibi İbrahim Efendi’den bir çifhâne istediğinde İbrahim Efendi: “Şehzâdem çifhâneye heves edeceğinize tahta cülûsunuzda ne gûnâ devleti idare edeceksiniz onu tahsîl etmeniz daha elzemdir” deyip gittiğinde Sultan Mustafa Hazretleri’ne tesir edip bu adam boş adam değil diyerek İbrahim Efendi’yi celb ve “bana idâre-i devleti ders ver” diye ibrâm etmiş. İbrahim Efendi “Bağdad Valisi’nden iştikâ var fukarâ hoşnûd değil” diye şehzâdeye yazıp ne lazım geldiğini irâdelerine havale edermiş sonra irâdelerini tashîh edip icâbını yazarlar imiş böylece bir sene kadar mükâtibe etmişler. Sultan Mustafa tahta cülûs edip Cennetmekân Sultan Mahmûd Hân Hazretleri, Sultan Mustafa Hân Hazretleri’nin odasına nakl eylediklerinde İbrahim Efendi’nin yazdığı kâğıdları bulup bunları yazan kim olduğunu tahkîke kalkışmış. İbrahim Efendi’yi buldurup karındaşıma ettiğin hocalığı bana da edeceksin diye ibrâm etmiş. İbrahim Efendi’yle Sultan Mustafa gibi mükâtibe etmeğe başlamış. Cennet-mekân tahta cülûsunda İbrahim Efendi’yi şehremini etmiş. Sonra çavuşbaşı olup Babîâlî’de deveran edeni iş’âr edermiş. Bir büyük murafa’a da cennetmekânı Babîâlî’de divânhânesinin üzerine nâzır hünkâr dâ’iresi kimesnenin bildiği mahal değil iken gece ile götürüp oturtmuş vükelâ haberi olmayarak, murafa’a görürken da’vânın bir köşesi haklı görünüp vükelâ îğmaz ettiği halde Cennet-mekân kafesi çalıp bu da’vâyı ben göreceğim dediğinde vükelâ mütehayyır kalmış ve Cennet-mekân’ın nüfûzu başkalaşmış olduğundan İbrahim Efendi’nin elini öpüp “babamsın” diyerek bir mücevherli kutu ihsân eylediğinde “ben ne yapacağım sen sakla bana senin layıkıyla padişahlık etmen lâzımdır” demiş kabul etmemiş. Sonra yeniçerilerin uygunsuzlukları zuhûrunda Cennetmekân tahammül edemez mertebelerinde canı sıkılmış iken İbrahim Efendi yazar ki kışlaları gez ulûfeleri kendi elinle dağıt. Cennet-mekân İbrahim Efendi’nin sözleriyle cemi’ kışlaları gezer yeniçerilere “babalık” dedirttirir. İbrahim

Efendi'nin hünkâr ile mükâtibesi olduğunu şeytan bile bilmez. İbrahim Efendi bayağı bir adem, kimseye kendini bildirmez. Çavuşbaşılar otuz kırk çukadâr ile Babîâlî'ye giderler. Bu yalnız bir uşakla Babîâlî'ye gider. Yazdığı takrîrleri ayvazıyla Cennet-mekân'a gönderir. Padişah'tan bir akçe almaz ancak padişaha güzelce hizmet eder. Devletin ma'mûriyetine gayret eder. Bin yerde casûsları ve kesesinden her birine mahiye verir. Bir akçe irtikâb etmez Yeniçeri ocağının kalkmasına on sene mukaddem devam eder. Nerde azılı yeniçeri var ise Cennet-mekâna bildirir. Zağracı samsoncu indirip az vakitten yeniçeri ağası ve bir eyyâm'dan Kadıköyü'ne kaldırtıp telef ettirir. Bu tertîb ile yeniçerilerin söz sahiplerini meydandan kaldırır. Sonra Hüseyin Paşa bu ocağın kalkmasına sebep olabilir muktedir adam olduğunu yazar. Çok geçmeyip vefat eder. İbrahim Efendi hastalığında Hâlet Efendi yanındaki hânede oturur bir kâtib bazı cevâbları ona yazdırmış. Hünkâr İbrahim Efendi'yi gâ'ib etmiş yerine bir İbrahim Efendi ararken hastalığında şu yazdıklarını kime yazdırmış elbet İbrahim Efendi'nin emindir diyerek Hâlet Efendi'yi İbrahim Efendi'nin makâmında kullanmak murâd eder. Hâlet Efendi'nin fena adam ve İbrahim Efendi'nin mugayyiri olduğu sonra anlaşılır. Adam tanıma büyük maddedir. Bir adam iyi, tam adam olmak için üç şey bulunmalı kendisinde merhamet, ma'lûmât ve gayret. Cemi' fazilet bu üç şeyden ileri gelir. Bunlardan bir eksik olsa tam olmaz. Merhamet ve ma'lûmât olmayınca gayret fena şeyler yapabilir. Merhamet ve gayret olmayınca ma'lûmât boş ve hayırsız şeydir. Ma'lûmât ve gayret olmayınca yalnız merhametden hiç bir fâi'de olmaz Bunun için bunların üçü birlikte bulunması elzemdir. Dâ'ima bir adam da üç şey aramalı merhamet, ma'lûmât, gayret. Bu üç şeye mâlik olan adam fena adam olamaz. Ma'lûmât ve akıl ikisi birdir. Ma'lûmâtsiz adam tâbî'i akli olsa ma'lûmât kadar belki daha ziyâde makbûldür. Merhametli adam çok bulunur. Merhametli ve akıllı ve yahûd ma'lûmâtlı adam pek azdır. İbrahim Efendi'de üçü dahi tekmîl etmiş. Hem merhametli hem ma'lûmâtlı hem de gayretli gayet ağır adam. Her mahalde ve her işde ağır adam makbuldür. Çünkü ağır adamın düşünmeye meydanı dâ'ima meydanı var. Acelecî adam ne kadar akil olsa düşünmeye meydanı olmadığından yanılmaktan hâli olamaz mücerredir.

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1

Kese	[Açıklama]	Bedel-i iltizâm
10	Câvid Bey'in fevtinden alan Ahmed Bey Cezerî Kasım Paşa	30
40	Yenicâmi' Mütevellisi Mehmed Efendi Sultan Selim devrinde dünyayı aldı.	40
20	Atık Ali Paşa Abdürrezzak Ağa'da	40
20	Haseki tevliyeti Arif Ağa'da	40
90		
20	Keşan Hasan Efendi	

Enderûn-ı Hümâyûn'dan çırağ olup sâye-i padişahîde bunca müddetlerden yemişler. Bu sene taraf-ı padişahîye versinler. Buna şer' ne diyecek, zati hakları değildir. Anadolu'da Rumeli'de fukarâya teklîf etmeden kendi mâlını bulsun padişah.

Bu sûretde Enderûn-ı Hümâyûn etmeklerinden münâsibi üzere ahz olunarak bin kese ve Saray-ı atık baltacıları yedlerine olan tevliyetlerin fâ'izlerinden beş yüz kese bir sene de bin beş yüz kese bulundu.

Kese
1500

Bunlardan mâ'adâ ze'âmet ve tûmârlardan be-herinden hisse-i seferiyeleri olarak şer'an ve kanûnen ahz olunabilir. Bâ-tahmîn tûmâr ze'âmet on bin olur zannederim. Sivas'dan Bursa öte tarafları Kars üzerine me'mûr ise

Ber vech-i tahmîn

Kese

15000

1500

16500

1000

Evkâflardan düşen hâneler mahlûlü

17500

20000

(Dâ'ire-i Hümâyûn'un irâd-ı kadîmi)

37500

Taşranın mîrî hazinesine müdâhale olunmadı. Bunları şimdi irsâl eylediğim mahzâ [?] için [?] sûretleri hem rızâ-i bâriyi muhâfaza ve hem padişah ordusunu muhâfaza.

Bu tevliyetler bu ze'âmetler bunların babasından kalmadı. Padişah verir ise verir, vermez ise vermez. Mütevellîlerin gedikleri şart-ı vakfın hilâfı mâl-ı magzûb gider. Onda mütevellînin dokuz akçesi vardır.

<i>Kese</i>	<i>[Açıklama]</i>
40	Filiba Kuru Ağası
20	Şahabeddin
30	Kurt Reis Üsküdar'da hâs odadan çıkma. Elli kese irâdı, Elli kese masrafı yoktur.
20	Sultan Selim Rûznâmecisi Yusuf Efendi
20	Sultan Mehmed Rûznâmecisi Arif Efendi
10	Câvid Bey'in medresesi tevliyeti, Ahmed Bey'de
40	Yeni Câmi' tevliyeti, Mehmed Efendi
180	
30	Sultan Mehmed Kâtibi Atâ Efendi
20	Latif Bey'de Haremeyn tevliyetlerinden bir tevliyettir. Bir para yemez.
10	Sultan Kâtibi Emin Bey
10	Sultan Beyazıd Kâtibi
15	Sultan Beyazıd Rûznâmecisi
265	
30	Bursa'da Hüdavendigar Derviş Bey'de sâ'ir irâdı ile geçinsin, olurıyla
50	Bursa'da Kâmilîzâde Seyyid Mustafa'nın
5	Haremeyn tevliyeti Söylemez Hafız'da
30	Bursa'da şehzâdegân tevliyeti İsmail Efendi'de. Yemez içmez adamdır.
15	[?] tevliyeti baltacıların birinde Bedel-i iltizâmı 27
395	
20	Keşan tevliyeti Hasan Efendi Bedel-i iltizâmı 30
10	Küçük Keşan Kuşçu Eyüb'de Bedel-i iltizâmı 20
15	Kara Mustafa Paşa tevliyeti sâbık Kapıcılar Kethüdâsı Mehmed Ağa'da
50	Sâbık Vâlîde Kethüdâsı Fodla Kâtibi Mehmed Efendi. Çok para kazandı
100	Sâbık Şehremîni Hafız Ali Efendi. Çok para kazandı.
590	
10	Sultan Hamid Kâtibi Seyyid Mehmet Efendi kitâbette
5	Rûznâmecisi Reşid Bey

2	Vâlide-i cedîd Üsküdar'da
2	Vâlide-i atîk Üsküdar'da
2	Mihrimâh
611	
40	Meşrûta İbrahim Paşa tevliyeti İbrahim Bey'de
20	Haseki tevliyeti Arif Ağa'da. Bedel-i iltizâmı 40
20	Atîk Ali Paşa Abdülrezzak Ağa'da. Kendisine kalan fâiz 40.
20	Cağaloğulları
20	İbrahim Hân oğulları
4	Kuşadasında Cezeri Kasım Paşa Bedel-i iltizâm 9 Bir zülüflüdedir.
735	
2	[Giridde?] Musa Paşa tevliyeti Nu'mân Efendi'de Bedel-i iltizâmı 8
10	Gümrük Kâtibi İsmail Ağa Bedel-i iltizâmı 25
7	Gümrük Kâtibi Remli Mehmed Ağa Bedel-i iltizâmı 15
5	[Celvetiyye ?] Mehmed Ağa'nın Haremeyn'de [?] tevliyetleri Bedel-i iltizâmı 15
757	

T S M A E . 4 3 0 / 5 3 - 2

Bu tevliyetlerin cümlesi para. Bâ-hatt-ı hümayûn bir sene de Padişah iltizâm eylesin. Malı değil midir? Bunların fâizlerinden matlûb vakfın vazifelerinden değildir. Vazifesini irâda muhâlefet ederler ise tekdîr oluna.

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 3

İlticâ ve iltimâs ve tesâhüb zımnında olmadığı beyân için:

Taraf-ı kullarından hakipây-i hümayûnlarına ne ki takdim olunuyor havadisten ihtâr zımnındadır. Yoksa şu madde şöyle olsun diye ricâ edemem. "El-mülûkü mülhemûn" şöyle ma'nâ verirler ki: Rezzâk-ı âlem cümle kullarının rızkını şevketli efendimiz hazretlerinin yediyle taksîm buyurmuşlar Bir abde ki rûz-ı ezelde bir rızk ihsân buyurulmuş vakt-i sa'âti de gelmiş şevketli efendimiz ol rızkını ol rızk sahibine ihsân eder. Kassâm-ı âlem taksîmi dahi şevketli

efendimize ihsân eylemiş. Rûz-ı ezelde şevketli efendimizin meclis-i hümâyûnlarıyla müşerref olmak ve yed-i hümâyûnlarından ihsâna mazhar olacak ağâvât kullarından her hangi kul ise mübarek kalb-i şeriflerine Cenâb-ı Bâri'den ilhâm olunmuş olan kuldur. Şu kadar sohbet için nice ibret kitaplar ve nice misâl ve hikâyeler tahrîr olunmuştur. Kitaplarında manzûr-ı hümâyûn buyurulmuştur. “Vermeyince ma‘bûd ne yapsın Mahmûd” Mahmûd Gaznevî'nin meşhûr hikayesi ve emsâlehâ Sırkâtibi husûsunda akl-ı kasırımca mü[n]asib budur demek ve ihtâr zımında haber vermek herkesin âlâcası içinde, zâhiren bildiğimizi huzur-ı şâhâneye ifâde ve lakin batnen hazret-i Allah ile sizin mu‘â-melenizi bilmem. Rûy-ı zeminin zıll-ı zalil hüdâsını kalemin kalb-i hümâyûnları ne tarafa tahvîl olur ise ilhâm-ı Rabbani'den ibârettir. Şu kadar ki şâvirhum⁶⁰ buyurulmuş irâde-i cüz'iyeyi ihsân buyurduklarını îmâ buyurmuşlar. Kul aklı erdiğini söyler. Verâ'-ı perdesi hazret-i Allah bir kuluna ihsân edecek şevketli efendimizin yediyle verecek bir ferd tahvile kâdir olamaz. Benim tarafım aklım fikrim sensin. Bir ferde tarafdâr olmam ve bir ferdi tasâhüb edemem. Rızık ve i'tibârı ve ihsân u keremi senden aldım. Seni ve cenâb-ı Rabbü'l-mu'ini bilirim.

Şu siyâkları alır bir arzuhâl tahrîr olunsu. Acaba hâfızın tarafgiri mi ola. Şu vehimden halâs için bir daha hat ve iftihâr edecek kelâmlar var ve hem mev'izeden ibâret

Efendim bu sabah hatırıma geldi tahrîr olundu.

Dünkü gün Filibe'nin bir müzâkeresi olamadı. Mâdem Filibe nâzırı gelmiş yarın ya müftüsünü ve yâhûd hâkimini Âsitâne'ye ihzâr olunsu hele müftü-i sâbık nâzır ile ittifâkı, böyle edepsizlik etmişler efendim.

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 3 a

Masraf-ı şehri, devletlû İbrahim Efendi hazretlerine vusûl

⁶⁰ “ve şâvirhum fi'l emr” (iş hakkında onlara danış), Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmran, 159.

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 4

Fi 1240	Neferat Fi 10000	20 dirhem Beher lahm kıyye 100 dirhem Pâre 5	24 Dirhem Erz kıyye Dirhem 100 Pâre 6	Rugan-ı sade Dirhem 30 Pâre 60	
15*30=450					
Be her nefere dakik kıyye 10 30 dirhem 6 pâr3 400*6= 2400	33850+20000=53750 53750/500=107.5	450000/40=11250 11250*30=337500	450000-337500=112500 112500+200000=312500	2400/30=80	
Beher nefere dakik fi 8 pâre	Be her nefere lahm 100 dirhem fi 5 pâre	Be her nefere Erz100 dirhem fi 6 pâre	Beher nefere revgan-ı sade 30 dirhem 6 pâre		
Yevmiye taamiyeleri 23	Taamiyeleri dirhem 15+11=26	112500/10000=11	1000000/400= 2500	10000*30=300000 300000/400=750	
Her bir nefer taamiyeleri mahiyeleri Dirhem 25	Her bir hayvanın yevmiyeleri saman 23+7=30 para 30				
Beher yevm dakik kıyye 5000*12=60000	Beher yevm lahm 2500*24=60000 60000 62500 60000 <u>6750</u> <u>238250</u>	Erz kıyye 2500*25=62500	Rugan-ı sade Kıyye 750*80=60000	Arpa Kile 2250*5=11250	Saman Kıyye 2250*3=6750
238250/40=5900 5900+11250=17205 17205*30= 516050 [516150]	450000*3=1250000 1250000/400=3120 [3125]				

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 4 a

Bunların cümlesini bir yere top ederiz. Mahv –ı isbât olur. Onun için top etmiyorum.

[Bir önceki sayfadaki hesaplamalara ait olduğu anlaşılan birkaç sağlama bulunmaktadır].

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 5

Neferan
Esbler
Aded
Aded
10000
15000

[Malzeme]	Kıyye	Dirhem/kıyye
be-her nefere lahm	24	100 (dirhem)
be-her nefere dakik	12	-(kıyye)
Be-her nefere erz	24	100 (dirhem)
Rugan-ı sade	80	30 (dirhem)
be-her esebe arpa	8	3 (kıyye)
Saman	3	3 (kıyye)
be-her yevm lahm	2500	
be-her yevm dakik	5000	
be-her yevm [?]	2500	
Be-her yevm rûgân	750	
be-her yevm arpa kile	2250	
Saman be-her yevm	450000	be-her yevm [kuruş?]

Hatab, rugan-ı zeyt şevketlû efendimizin ta‘yînâtı ve sâ‘ir âl-i germi ve nâkışların tetmîmi

Bi‘l-cümle

Kese

1500 be-her mâh

Bin beş yüz keseden aşağı olamaz.

Bu gece şevketlû efendimizin gene kendi dâ‘iresinden bir irâd buldum. Bâ-hatt-ı hümâyûn nân pâre diye verdiği tevliyetlerden ve kitâbetlerden bunca senelerdir afiyetler ile yediler. Bu senelik diye i‘ânet-i sefer-i hümâyûn olmak

için fâ'izlerine ve hâl ü vakitlerine nazarân tevzi' ve tekâlif versinler. Dâ'ire-i hümayûnum halkım ile benim teklîfim yoktur, haz ederek verirler demeli.

Kese	[Açıklama]	Bedel-i iltizâm -Kese
40	Filibe Kuru Ağası	70
20	Şehabeddin İbrahim Ağa da	40
30	Kara Reis Kaba Mehmed Efendi	
20	Sultan Selim Kâtibi Yusuf Efendi	40
5	Sultan Selim Rûznâmecisi	
10	Sultan Süleyman Kâtibi Emin Bey	30
5	Rûznâmecisi	
40	Sultan Mehmed Kâtibi Atâ Efendi. Bir para yemez	40
30	Sultan Mehmed Rûznâmecisi Arif Efendi	40
10	Sultan Beyazıd Kâtibi	20
20	Rûznâmecisi	40
230		
20	Bursa'da Hüdavendigâr Derviş Bey	40
60	Bursa da Yıldırım Beyazıd Kâmilizâde Seyyid Mustafa	70
30	Bursa da şehzâdegân Lala İsmail Efendi de	30
50	Bursa da bir kaç tevliyetler dahi bulunur. Cümlesinden fâ'izlerine nisbet	
400		

Şimdi isteyemesin. Yirmi altıdan verdiler ve bu mâddeleri cümle bir kitâb gibi ederiz. İrâd ve masraf görülmedikçe sefere harf söylemek câ'iz değildir.

T S M A E . 4 3 0 / 5 3 - 6

Vâlîde Kethüdâ'sı Yusuf Ağa'nın i'tibârı ve bâ'is-i feyzi: Sultan Selim merhûm cülûs eyledi. Darbhâne tehî mîrî hazineleri sefere isrâf ü masrûfdan ibaret. Genç padişah genç nüdemâ cümlesi mecnûn birle masraflarına tâkat gelmez, akçe yoktur, cevâbı verilmez. Hemen gelsin derler tâ Maçın bozgununa kadar böyle gitti. Darbhâne Emîni Yusuf Ağa sarraflardan istikrâz dahi aldı. Padişah tarafına verdi. Nihâyet bozgun iki katı vermek zamanı kışlak zamanı gelmekte. Ordu-yı Hümayûn'dan akçe matlûb olunmaya başlandıka mukarreb olanlar evvelki serkeşliği fâriğ oldular. Acaba akçe var mıdır? demeye başla-

dılar. Tabî'atıyla Darbhâne'den ve mîrî hazinelerinden sût'âl eyledikçe haberleri sem'î-i hümâyûna vâsil oldukça keyifler bozuldu. Ümenâ Yusuf Ağa bunun çâresi ne ola diye Yusuf Ağa'dan meded taleb eylediler. Yusuf Ağa kuruluşlardan ikişer dirhem tenzîl ve sîm mübâya'sına müsâ'ade olunur ise cümle maslahatlar görülür ve tehî dest kalınmaz cevâbına binâen bâ-hatt-ı hümâyûn müsâ'ade olunmakla bir mikdâr ayardan kâr ve küllî iştirâdan kâr ve on bir para üzere nâsda olan sîmleri cem' ile on bir [+] on bir yirmi iki, sekiz para masraf olur ise otuz paraya bir kuruluş hâsıl oldu. Bu iştirâ maddesinden küllî kâr oldu. Ol sene sefer masrafı tamamen görüldü. Nihâyet-i kelâm Darbhâne kârından olmak üzere yüz yirmi bin akçe tedârik olundu. Defterlerimiz de mukayyedir diye maktûl Bekir Efendi Yusuf Ağa'nın medhine Kanbur Mustafa Bey'in zemminde bendenize yemin billâh eyledi. Yani bâ'is-i feyzi bundan oldu. Ol-vakte nazaran bu hizmet çok hizmet olur ve bendeniz dahi bu hizmetten haz eylemişimdir ve lakin İrâd-ı Cedîd'de voyvodalıkların ziyâde iltizâmları fukarâyı üryân etmeğe müsâ'ade-i külliyeleri ve bunun emsâli irâd addolunan maddelerin küllîsi menfûrumdur.

İki yüzden ikiyüz para on dirhem hâlis gümüş [var?] on dirhem bakır hâlis sarf gümüşü yirmi-yirmi bir paraya bey' û şîrâ olunuyor. On dirhem gümüş ikiyüz para, yirmi para masraf olur ise iki yüz yirmi para ile beş kuruluş vücûda gelmiş olmakla böyle tersine alış-veriş eden devletin sâ'ir işleri de buna kıyâs ise vay hâle. Ma'denden sîm Darbhâne için gelsin, ol-mahalde yirmişer paraya on sekizer paraya furûht olsa gene kârdır.

Frenk iryâli tamgaya gelir gelmez imiş. Nihâyet bir iryâl sekiz buçuk dirhem yedi buçuk dirhem hâlis gümüş bir dirhem mağşûş yedi buçuk dirhem yirmişer paradan yüz elli para on para masraf olur ise yüz altmış para. Şimdi iryâli iki yüz on para vermekle her bir iryâlde darbhânesinin elli para kârı oluyor. Böyle bir nâzik kâr için Memalik-i Mahrûse'nin cümle beyaz akçesini Frenk cem' eyleyip Frengistan'a celb eylediği nümâyân oldu. Bundan mâ'ada kuyumcu tâ'ifesi hâlis simden yaptığı metâ'ına yirmi bir paradan hesab görüyor. Beyaz akçe bozup isti'mâl eylese kârı olur. Kalcı Yahudilerin kezâ ve kezâ eğer bu günlerde bir çâresine bakılır ise ne hoş bir iki sene böyle giderse beyaz akçe kalmaz. Frenk bu kâra heves edeli on sene olmuş idi. Bir Moskovlu dörder para bâş ile yüzlük cem' ediyor diye bendenize on seneye karîb vardır ki haber verilirdi. Ol-vakit başka ma'nâlar vermiş idik böyle hurdeye vâkıf değildik.

Bunun ilâcı dün gece sâ'at beşte hâtırıma geldi. Kimseden sût'âl eylemedim ve lakin tahrîr etmem. Bir âsâr-ı sûret üzere râbıta bulur zannederim.

Sultan Selim ibtidâlarında olduğu vech üzere râbîta vermek lâzım gelse ve izn-i hümayûn ve kabûl-ı amme olsa dahi sikkelerden bir mikdâr tenzil ve memâlikde olan akçelerin cümlesi iştirâ olunmak lâzım olsa bir şey hâsıl olamaz. Memâlik-i Mahrûse'de eğer beyaz akçe kalmış olsa gümrükden ma'lûmum olur idi. Bizim veznedâr Hâfız Efendi icmâl olalı [silik] günden mütecâvizdir ki giden bir yüzlük alamadı. Yıldız Macar iryâli veriyor. Silahdâr Ağa birinden kabul eylemediler, def'a fındık altınını geriye götürdü. Gümrükçü yoktur cevâbını verdi. Mora, Girid, Arabistan, Mısır cümle iryâli isti'mâl ederler imiş. Nihâyet iştirâ olursa dahi bir malsız olur zannederim. Zirâ Frenk, ak akçenin canını çıkarmış kuyumcu tâ'ifesi gözünü çıkarmış. Eğer halktan bâ fermân-ı âli sîm iştirâ olursa hâlâ isti'mâl olunduğu vech üzere alınsa ve darb olursa zarâr olur. Nâsın bundan yirmi paraya aldığı sîmleri on paraya alınmak lâzım gelse gadr-i küllî olur. Ne hâcet ceblerinden akçelerini cebren ahz eylemek daha âsân olur. Bunlardan başka tedbir-i âhara sa'y eylemek lâzım gelir. Padişahın sikkesi kalmaz. Frenk sikkeleriyle mu'âmele olunmak şe'n-i devletten bu ayıp hâlâ müşâvere de olan tâ'ifenin vazifesi değildir. Cümleden biri Halil Efendi Vraca mukâta'sında Vidin Valisi Molla Paşa'nın zararı olmasın ne olur ise mâ'ni değildir. Arpalıklarından para geliyor altın gelsin, iryal gelsin ne gelir ise gelsin. Şimdi sikke maddesini uzun uzun efkâr mı edelim deyip vakt-i âhara ta'lik olunsun diye padişah emrine bile dahi cevâb verirler. Zâhire hânelerine lâzım bulunmadığı sûrette biraz sohbetler olur. Meclis-i müşâverede bulunanlara itâleler olur. Binâenaleyh defter lâzım çok rehinler sarf eylediler. Hasan Ağa merhûmun kavli üzere Macar tüccârından [faiz? mûlabese?] üzere furuht olunmasına müsâ'de ile gökten arpa buğdayı uçaraktan getirirler. Katî çok tahrîrlerimiz var. Arabistan'da kum deryalarında Ordu-yı Hümayûn'a Araplar tereyağ, pirinç, yumurta piliç getirdiler. Kâr tatlıdır diye bendeniz ile sohbet ederler idi. Ve lakin sikke maddesine nihâyet muhtâc olurlar. Ammâ ne fâide. Dahi fukarânın cebinde ve başında bir mikdâr kaldı onlar da biter ise akılları bunların başına gelir. Şimdi fukaradan alıp bulup harç ediyoruz. Darbhâneye kayd etmiyoruz. pa[d]işahların zarar görmesin bir ferdin vazifesi değildir. Altı başka dursun düvel-i sâ'ire beyninde kemâl mertebe hakkımızda delâlet etmez mi? Memâlik-i Mahrûse'nin tüccârından kâr eylesin sikkemize niçin müdâhale ve vaz'-ı yed eylemiş. Şu maddeye gâyet infi'âlimden çok tahrîr eyledim.

Şimdiki halde hâtıra gelen Frenk iryâli ayârında ol vezinde beş kuruşluk bir sikke darb olunur ise kabûl olur. İş bu sırr cümleye i'lân olunmak lâzım. Frengin yedi buçuk dirhem gümüş akçesi beş kuruş bir rub'a i'mâl olsun ve kabûl olsun da padişah hazretlerinin ismiyle meşkûk Frenk ayârında ve ol vezinde niçin kabul olunmaya olur inşâallah. Hem bu madde aşikâre bir ma'nâ

bunda şöyle bir mülâhaza lâzım gelir ki Frenk madrûbu olan sikkeler bu gümüşe otuz para i'tibar etmiş bizim sikkeler ol râyic üzere gider ise Frenk iryâlini yedi sekiz kuruşa çıkarır. Bu bir madde-i azîmdir. Mutâla'a edenlere ve lakin [her ne] çıkarır ise çıkarsın şimdilik muhtacız bu maddenin [?] mübaşeret buyurula. Hakk te'âla teshîl ede.

Bu zıkr olunan re'y fâside-i vesâ'iyeye cevâb olmak üzere gene kendileri tekellüm buyururlar ki böyle kurâdan tahsîl olunan emvâl-i kesîreler için Hazret-i Allah rûz-ı cezâ da divân-ı ma'nevîyesinde sû'âl buyurduğunda ne cevâb verilir. Cevâb oldur ki bizler fukaradan cem' eylediklerimiz mâlî mahzâ nefislerimiz için celb vü tahsîl eylemedik. Fukarânın hıfzları için cem' eyledik. Cihâddan maksûd bilâd-ı İslâmiyye'nin ve fukarânın hıfzı için olduğu zâhir. Bu sûretde ahiretde sû'âl olunmayacak oldular. Begâyet irâd vü masraf fukarâya iktizâ ediyor. Böyle fetvâ-i indiyeleriyle Irâd-ı Cedîd-i Hümâyûn cem'ine bilâ hümartâb olduk zu'm-ı fâsîdelerince teşmîr-i sak ve gayret ile asla fukarâ ve zu'afânın gözyaşlarına merhamet etmediler. Tahsîl [silik] birbirlerine müdde'i oldular. Hacı İbrahim Efendi merhûm cümlelerin pehlivanı oldu. Maşallah arkası yerde iken Feyzi Efendi merhûmu Hacı İbrahim Efendi celb ve tahsîlde teseyyüb ediyor cebirde kusûrunu beyân birle müşârileyhe gâlibiyet bahsiyle [kahr?] eyleyip vâki'ül-hâl Irâd-ı Cedîd oldukda ol sene Hacı İbrahim Efendi'nin zulmen eylediği iltizâmın üzerlerine bin beş yüz kese akçe zam ile iltizâm eyleyip İbrahim Efendi'nin teseyyüblerini izhâr ve kendinin tecebürünü ihbâr ve avaneleri So[ğ]lukçeşme'li Bekir Efendi ve sâ'iri Feyzi Efendi hazretleri İbrahim Efendi misillü müseyyeb değillerdir. Bu sene-i mübârekede Irâd-ı Cedîd iltizâmına bin beş yüz kuruş zam eyledi. İnşâallah sene-i atîyede zam üç bin keseye bâliğ olur diye tefâhüren Enderûn-ı Hümâyûn da ve sâ'ir mahallerde lâf-ı güzâf ile Devlet-i Aliyye'nin böyle bir hayrı zuhûr eyledi terânesiyle demgüzâr oldukları nice kere mesmû'-ı çakerânem olmuştur. Ol vaktin veliâhdı ve müdirân-i umûru eşbehi mezhebde Dehriyye ve İndiyyeden meslekte celbiye ve kibriyeden zu'm-ı fâsidesi Sokrat-ı Bukrat;'a nazir ve belki akliyyât ve hikemiyâtta cümle hükemâ-i ve felâsefe kendinden dûn zu'mında olan Sırkâtibi Kemankeş Ahmed Efendi'ye Feyzi Efendi'nin bu günâ iktidârı havâdisleri vâsıl ve defterleri huzur-ı devletlerine arz olundukda merhum İbrahim Efendi nazardan mahrûm Feyzi Efendi nazarda ve i'tibârda cümleye fâ'ik oldu. Sırkâtibi Ahmed Efendi'nin akl ve kemâline mağrûren mezheb-i İndiyye'den olmakla bâlâda mezkûr Valide Kethüdâsı Yusuf Ağa'nın celb-i mal için bast eylediği terkîbi nihâyetinde İndî olmak üzere verdiği fetvâ-yı mekrûhası Ahmed Efendi merhûmun mizacına muvâfik ve mutâbık gelmekle ol fetvâ-yı mekrûh üzere Devlet-i Aliyye'nin idâresi husûsuna sebât ve ikdâm olunmasına ol-kadar cehd u sa'y eylemiştir ki vasfı kâbil olamaz. Nihâyet-i

kelâm aklına uyan şeytana uyar. Hazret-i peygamberin emrine imtisâl edene dünya ve ahiret selâmet olur. “..fe-kut ‘a dâbirü’l-kavmil’lezzîne zalemû..” sırrına mazhar oldular. Ne ol mal kaldı ve ne ol vücûdlar eserleri dahi kalmadı. Hemen fukarânın hakları inkisârlarıyla kaldılar gene Devlet-i Aliyye iflâsda kaldı. Her bir madde ve her bir eşyâda ve belgede hâl olundu. Ziyâde iflâs terakkî buldu. On sekiz yirmi sene cehd u ciddin aslâ fâ’idesi olmadı. İşledikleri ef’âl emr-i bâriye muhâlif olduğundan böyle ise Devlet-i Aliyye’nin mevcûdu bulunmuyor. Vakt-i iktizâ da tedârîki bâ’is-i inkisâr ve zulme mü’eddi olmakla cenâb-ı Bâri tarafından mazhâr-ı gazab olmakla tevfik-i rabbanîden bâ’id ve idbâra müstehâk olduğunun mülahâza ile seferi terk eylesek düşman hayır anlamaz. Bilâd-ı İslâmiyye’yi kabza-i teshîrine alır. Cihân i’lâ-i kelimetullahdan kalır. Devletde akçe yok. Hemân Hindî fukarâsı misullû otlak otlayarak aba pûş birer keşkûl ile mi sefere gidelim sût’âline cevâb yalnız tekâlif ve meşâk fukaraya tahmîl olmayıp belde-i Âl-i Osman’da cümle nâsa vâcibe-i zimmet ise Hazret-i Peygamber zamanı misillû cümle meşâk u zahmet ve tekâlifde bir görülüp üzerlerine mâlen ve bedenlen lâzım gelen hizmetlerini edâ edeler. Şimdi bu kelâmı evliyâ-ı umûr efendilerimize ve şevketli padişahımıza ifâde eylemek lâzım gelse sefer vukû‘ bulalı birimiz boş durmayıp meşakkatdan hâli değiliz derler. Böyle olduğu sûrette cümlemiz meşakkat üzereyiz ki hânelerimiz de seferlere dâ’ir lâf-ı güzâf ile gecelerde mumlar yakıp mu’ârıza ve münâfeselerimizi ve azâb-ı gönüllerimizi seferlere hizmetten addeder isek ne demeli mezheb-i İndiyye’de kavîl sahîhdir. Bizim mezheblerimizde fâsid imiş diye mesmû‘umdur ki fukarâ iki nefer evlâdlarını sefere irsâl eylemiş kesesinde üç kuruşa nâil değil iken yüzelli kuruş tekâlif vermiş ayân-ı vilâyet tarafından sitemler işitmiş dayaklar yemiş bargir civârlarında toprakda çamurda yatmış kalkmış bir gün yüzü gülmemiş, dâ’im ağlamış. Yedinde hayvanına vermek için bir mikdâr terekesi var ise nısf bahasıyla bundan cebren ve kahren cânib-i mirîye kabz yapmışlar. Böyle mihnetlere giriftâr olan fukarâ ile bizlerde biriz demek ne demek oluyor. Lisânda kemik olmaz. Hatta mesele umûmen tekâlif olur ise fe-bihâ bazısına olup bazısına olmaz ise cümlesi fâsid olur imiş. Bu kelâmı te’yîd bir kıssa hâtıra gelmekle işâret olundu. Kıssa etrafıyla ma’lûmum değildir. Erbâbindan tahrîr buyurula. Nureddin Şehîd Şam-ı şerîfde hilâfete cülûs etmezden otuz sene mukaddem Mısır-Kahire Frenk isti’lâsında kalmış ol devletin nâmını ise bilmem. Devletlerinin müzâyakalarından Mısır’ı Frenk yedinden halâsa bir çâre bulamamışlar tâ Nureddin Şehîd hilâfete cülûs eylemiş. Yed-i küffardan iklim-i Mısır’ın halâsına çâre tedarîki kaydına düşmüş. Vükelâ ve vüzerâsını cem‘ eylemiş. Bu vakte kadar otuz seneyi mütecâviz

* “..böylece zulm eden o toplumun kökü kesildi..” *Kur’an-ı Kerîm*, En‘am: 45.

devletimiz de Mısır'ın yed-i küffardan halâsına bir tedbir olunmadı mı? diye sû'âl etmekle cevâplarında padişahım masârif-ı küllîyeye muhtâc. Devletimizde bu iktidâr yoktur. Bu âna kadar avk u te'hîrine bâ'is hazinelerimizin tehî olmasıdır. Yoksa askere müzâyakamız yoktur. Fe-lilahi'l-hamd ve'l-minne askerimiz çoktur. Mühimmât-ı sefer tedâriklerinde aczlerimiz var. Ulemâdan sû'âl olunsun. Sâhib-i sa'âdet efendimiz hazretlerinin hazineleri yoğidi. Esfâr ı hümâyûnlarında ne vechle idâre buyururlar idi. Ümmetlerine hem emirdir hem ta'lîmdir. Ol siyâk üzere hareket edelim. Ulemâ cevâb verdiler ki mâlen ve bedenem cümleye farz olmak hasebiyle malı olan olmayana imdâd ile ve sâ'ir levâzimat ve masraf için herkese hadlerince hisse tarhı lâzım ve fetvâ ve mesele bunun üzerine câridir. Besmele ile hisse tarhına fetvâ verilir. Ber müceb-i fetvâ malı cem' eylediler. Halebü'l-şehbâ dahi Şam-ı şerîf mülhakâtından olmakla fetvâ-i şerîfin sorduğu mu'âcceler tarh olunan hissenin tahsili için adam irsâl eylediler. Halep ulemâları fetvâ-i şerîfin sûretine i'tiraz edip red ile cevâb verdiler ki bu fetvânın kendi sahih ameli bâtıldır. Gerçi hisse vermek cümleye vâcib ve lakin şevketli padişahımız dahi bu cümleye dâhildir. Şöyle işidiriz ki şevketli padişahımızın vakt-i hâle göre şân-ı saltanata vâfi havâyic-i asliyesinden zâ'id elbise ve fahîre ve pusat ve sîm evânileri var imiş. Onları fedâ etmedikçe bu fetvânız fâsid olur. Böyle isti'mâlarımız var iken hisse edâsı zulm olur. Kâsıd bu haberi götürüp Nureddin Şehid'e haber verdikde hazzeyledi. Şân-ı saltanata lâyıq eşyasından zâ'id cümlesini umûr-ı sefer için cem' olunan mala idhâl ile Memalik-i Mahrûse'de harf diyecek adam kalmadı. Ez can-û dil hisselerini edâ eylediler. Mâl-ı firâvan ile Frenk'in hakkından gelindi. Memâlik-i Mısır dest-i İslâm'a nasib oldu diye mesmu'üm oldu. Nureddin Şehid Mısır'da medfûndur. Ziyaretgâh-ı avâm ve havasdır. Nevverallahû kabruhum. Yani tekâlif tahsili böyle olur ise hizmet ve meşakkat umûm üzere olur ise me'mûldür inşaallah. Amma [?] düşman beğenmesin, seferde yeniçeri de et beğenmez, akçe beğenmez. Sipah arpa beğenmez. Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd hazretleri cümlelerin işlediğini ef'âl ve etvârı beğenmez. Tevfik ve tedbir ve şecâ'at ü gayreti kimden matlûb edelim bilmem. Din â'lâdır. Din lafzını bilip ma'nâsını bilmeyen bâtıllara da sarf-ı cevâb bulamadım efendim

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 7

U m û r - ı M a d e n - i E r g a n i

Altı ayda üç bin yük batmân bakır be-her batmânı altı kıyye be her batmân madencilerden üç kuruş bir rub'a maden emini dokuz kuruşa furuht [silik] cânib-i miriye bir yük elli bin batmândan hesab görür be-her bir batmân yedi buçuk guruşa üç kuruş bir rub'a madencilere verilen masraf [bâki?] dört

buçuğa bir rub‘ı cânib-i miriye irâd olmak üzere irsâl olunur bundan mâ‘adâ haşeri ta‘bîr olunan nuhâsın madencilerden mübaya‘asına be her batmânı iki kuruşa maden emini tarafından bezirgâna furûhtu altı kuruşa altı ayda yirmi beş bin batmân haşer zuhûr eylemiş bundan mâ‘adâ kurşunun 17000 dirhem mürdesinin 12000 madencilerden kantarı kurşunun 50 kuruşa mürdesinin 30 kuruşa maden eminin furûhtu kurşun 130 dirhem mürdesinin 80 dirhem

U m û r - ı M a d e n - i K e b a n

Altı ayda bervech-i maktû‘ zuhûr eden sim bin altı yüz vukkiye cânib-i miri için fi 9 pâre madencilerden de dokuz pâreye iştirâ olunur imiş. Darbhâne ile bu siyâk üzere hesabı görülmüş ve lakin zuhûr eden sim altı ayda üç bin vukkiyye bin dört yüz vukkiyyesi maden emini yedinde kalır imiş. Dokuz pâreye madencilerden ahz edib keyfe-mâ-yeşâ bezirgâna furûht ediyor.

Dokuz kuruşa maden emini bezirgânlar, bezirgânlar vesairi tekrar Diyarbekir de kâlhâneler bir daha kâl eyleyip on bir kuruşa furûht ederler imiş ve ol kâlhâne bir mukâta‘a ol sûret gene başka ol kâlhâneler maden emini yedinde olur ise kâr [?]olur imiş.

Batman

250000

50000

[?]

150000

_____ 3

4.5

Bu sefer Paşa‘ya teslim

Mustafa Ağa yedinden furûht

7.5 (kıyye)

Madencilerin

İrâd-ı devlet

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 8

Vezir Kethüdâsı Azmi Efendi hakkında zuhur eden sunûhât

Bir tarihde Girid‘de bir mukâta‘amız olmakla Giridlilerin vâfir-mizâcları tahsil olunmuş idi. Kayseriliye karîbdir. Her menfa‘atlerinden mâ‘da hasbî hizmeti sevmezler ve eşşirâlıkta mizâcları Sivas‘a karîbdir. Tevârihlerde dahi görünse Devlet-i Aliyye‘de bir hizmet gördükleri kaydı görülmemiştir. Kayserili, Şamlı, Giridli, Eğin, Arabgir bunlar hükmünce niçin hayırlı hizmet göremezler sû‘âline cevâb, zihinleri kârlarında olup gayret-i diniyyeye ve hayır ile yâd olmaklığa zihin sarf etmediklerinden cidd u cehdleri ticâret olur ancak bu usûle Lâ tesellüm demek olmaz. Hal böyle olmakla Azmi Efendi Giridli ise Babîâlî‘ye gelen bu kadar kârı gördükçe bir akçe alamadığı sûretde be-her gün içinden kan gitmek gerektir. Ama harâm helâl Giridli de Kayserili de harâm u

helâle bakılmaz bu ma'lûm. Telef-i vücûddan ise bâri şuradan gitmek evlâdır diye isti'fâsını niyâz eylediği vaki'-i hâline mutâbıktır. Kendinin irâdı ve Sultan Kethüdâlığı hâsılâtı ve üzerinde kalan i'tibârı ile hânesinde kâr u kisbine çalışmak elbette Vezir Kethüdâlığı'ndan â'lâdır. Her bir sohbetde bu tâ'îfeye bir kâr görünmelidir. Meşveretden ne kâr hâk hukuk da'vâsından ne kâr bulur. Devlet-i Aliyye'de herkes izâcına müsâ'ide lâyıf olmadığından sâ'ire sirâyet etmesin için tedbîr lâzım. Bâ-husûs cümle kibârın içinden intihâb olunup Vezir Kethüdâlığı gibi bir mansıb-ı celileye nâ'il oluna padişah hüsn-i zann eyliye. Bu ni'metleri ni'met add etmeyip ol mesnedden ikrâh oluna ol mesnedi rezil ve i'tibâr-ı padişahi dedikleri elfaz ol dahi rezil ola fimâ aferin be yuh diye taraf-ı şahânenen zuhûr eden tahsinler evvelden bir işe yaramaz oldu idi. Bir kat daha rezil olmağa bâ'is olmamak için Azmi Efendi'nin gûş-ı hûşuna bir havf ilkâ etmenin sûretlerine sa'y oluna.

Azmi Efendi'den imtinân zuhûr etdikde Şeyhülislâm Efendi'ye yâhûd kaymakama

Ricâl ve kibarımdan intihâb ve cümle etvârı müstahsen ve makbûl-ı hümayûnum olup karihâ-i şahânemden devletime kethüdâ nasb edeyim ol kimse isti'fâsını temenni etsin. İbâdullah ve taraf-ı şahâneme hizmetten i'tirâz etsin, böyle kimselere gayet infî'âl ederim. İbâdullah hizmetine makdûrunu sarf etsin Zirâ lillah fe-lillah mesâlih-i ibâd için nısfü'l-leyle kadar kâğıd mutâla'amız olduğu vardır. Ebâ-an-ced mülûkzâdeyim. Taraf-ı şahânemden görülen hizmetleri mülâhaza edin. Ben imtinân etmiyorum. Ömrü hizmet-kârlıkla geçmiş cevri ü cefaya alışmış olarak devletimde servet sahibi olanlar hânelerinde safâ-yı rahat ile istikâmet edeler. Hasbûnallah ibâdullah kim hizmet etsin. Böyle olanların kibârların hasm-ı canları olduğumu iktiza edenlere bildiresiz ve Azmi Efendi'ye tenbîh eyle. İbâdullah güzel hizmet etsin. Maslahatların görülmesine ikdâm etsin. Hizmetinde bir vechile tekâsül etmesin. Her ne zaman azl eder isem vaktine müterakkâb olsun Amma ne yapayım isti'fâmı ricâ eyledim. Şöyle bir hat geldi diye inbâ-i cinslerine laf vurmasın. Tenbîh eyle menâsıblarımın terziline bâ'is olmasın.

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 9

Bir adam re'is olsa yâhûd defterdâr olsa ba'dehû azl olsa ol adam ilâ-ahiri'l-ömr mu'teberdir. Babıâli'ye ve sâ'ire ne madde olur ise iltimâs eyledikte hatt-ı hümayûna muhalefet ederler. Bu maddelerde olan ma'zûllere muhalefet etmezler. Gene oturduğu yerden akçe kazanır idi. Devr-i Selim Hân'da Raşid Efendi kendisine kemâl-i mertebe revâclar verip Bab-ı Asâfi de çıkarlar yetiştirip cihâna sıyt verdikten sonra isti'fâ ve sahilhânesinde safâ-yı hâtır ile

zevk ü safâya meşgûl oldu. Gene dâ'iresi Eflak Boğdan tercümanlarıyla memlû avâ'idât ve akçe ve at gelmede. Sırkâtibi Ahmed Efendi, "Raşid Efendi bu kadar imtinâna iyi cesâret edebiliyor" diye Raşid Efendi'nin taraftarlarına bir harf söylemekle ertesi gün Raşid Efendi'den Sır Kâtibi Ahmed Efendi'ye bir arzıhal. Hafazanallah benim ne haddim ola ki padişaha imtinân ve hizmet-i hümâyûnlarından istikrâh idem. Ednâ bir hizmetlere istihdâm buyursalar gene canıma minnet öZR-i bahâne ederek bir havfa düşmüştür ki sâ'ire verdiği tekeb-bürane laflar geriye kaldı. Tersane Eminliği ricâ eyledi. Devletin ne hizmeti var ise göreyim diye niyâza başladı. Bu madde rânâ ma'lûmumdur. Ya'ni böyle isti'fâlar sâ'ire sirâyet etmemesine sa'y oluna. Hâlini i'tibârını uydurmuşlara hânesinde oturmak âlâdır. Hatta Halil Efendi İstanbul kadılığını istemedi. Niçin? Kadılığa ihtiyâcı bırak kadılık revâcına ihtiyâcı yok. Şimdi kadılığa aç muhtaç umûr-ı kadılıktan bî-haber hall-i akde kâdir değil umûru el elinde, bir adam kadı oldu. Bu mu hayırlı Halil Efendi mi hayırlı hizmet-i ibâdullahda. Yani müşârun-bi'l-benân olmuş kibâr ile sâ'ir kibârın farkı olmaz mı? Azmi Efendi de kibârda oldukça müşârunleyhdir. Unfen ve kerhen cebrî kullanılsın.

Bu gece zuhur eden lâyiha:
Ricâl Ulemâ Yeniçeri [?] Mechûl

Mechulat umûr-ı [?] belde-i İslâm
hâl-i fukarâ ve sâ'ir furû'at misillu
olanlar

Erba'a-i manâsıbe kâ'idesi üzere üç ma'lûmdan bir mechûl hâsıl olur ise ulemâ ile yeniçerinin birbiriyle ittifâkları ve ittihâdları olmağın ulemâ ile askerî tâ'ifesini birbirine hizb ve asıl hizbi vaktin kibârına taksîm ile fimâ-ba'd devlet-i Aliyye'de vukû' bulacak mechûlâtın küllîsi ma'lûm olmaz mı?

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1 0

Bizim re'yimiz olan onar bin askerin idâresi kavli-hôd-bînimiz ile her ne kadar ahsen görülmüş ise dahi Defterdâr Efendi'den ve darbhânedenden olan sû'âllerin cevâblarından sonra birkaç kalıba dahi dökülmek lâzım hemen hatt-ı hümâyûn keşide olup şu minvâl üzere olsun demek olmaz.

Ve lakin Şeyhülislâm Efendi'nin ve Babıâli'nin, tuğları dikelim ve Davudpaşa'ya çıkalım demesi ve sâ'ir tekâlif-i bârideleri bir kaba sığmaz. Eflatun-ı zaman olsalar bir ucunu getiremezler. Hele ol tâ'ifeye de tez elden cevâb vermek olmaz bakalım Davudpaşa sarayı bir parça benzesin demekten gayri.

Sadrazamdan bu refâtârlarınız sû-i tedbir olmuş. Şimdi küffâr hareket-i hümâyûnu iştirir ise külliyetli asker geçirir diye vurûd eden telhîse cevâb:

Vaki'ü'l-hâl mülâhazan güzeldir. Böyle olacağı hâtır-ı hümayûnuma gelmiş idi. Ancak güneş balçık ile sıvanmıyor. Her ne kadar sizinle beynehümâda oluruyla bir iş görülmez ise dahi bâri basılmayalım diye tedbîr ve efkâr eylemiş isek dahi be her gün küffâr-ı hâk-sâra yerler verilip fukarânın hâli harâb olma da iken Asitâne-i Aliyye'min ve gerek Rumeli ve Anadolu dilâverlerinin sohbet anlayışları fırka fırka zuhûr edip her biri başka tanbure çalıyorlar. Böyle böyle nihâyet neye varacağını Cenâb-ı Rabbü'l-alemîn biliyor. Zâhiri fena görünmekle Pehlivan Paşa'nın telef olması ve Pazarcığın ve Silistre'nin ve Hezargrad'ın gitmesi ve ve küffâr-ı hâk-sâra ricâ minnetmande sulh mutâlebe olundukda eylediği tekâlif-i bâridenin bu cümle-i takrîrlerinizde derc ile vurûd eden telhîsi ketm ve ihfâya tâkatim kalmayıp cümlesini bir hat-ı hümayûna melfûfen Sultan Mehmed Cami'ne ümenâ, sulehâ, ulemâ, ve ricâl ve ocak ve bi'l-cümle sâmi'ine selâ diyerek imâm- evvelim efendi ile irsâl olunmasını ricâlim re'y eylediler. Binâenaleyh irsâl eyledim. Ulemâ-i asırlarımızın ve sâ'ir mevcûdünün bu hallere sahihen ma'lûmları olduğu anda feryâd u figân-ı vâveylâları ile kubbe-i şikest ettiklerinden fi-mâ ba'd döşegimizde olmak imânsız âlâmetidir. Padişah Resullullah'dan büyük değildir. Resullullah cenge teşrîf buyurdular ve hezâr zahmetler çektiler. Emr-i bâri böyledir. Padişahımızın sefere teşrîfleri vâcib oldu ve farz oldu. Cümle ulemâmız yek-zebân cevâb verip dinimiz Hazret-i Peygamberin, Devletimiz Hazret-i Peygamberin ve cümlemizin başı ulemâya bağlı fi-mâba'd her kim sefere gelmezler ise ol kazada hutbe okunmasın ve hâkimi hükümet etmesin. Kıptiden addolunuyorlar. Vakti- asâyiş de harâc alınsın diye ulemânın feryâdı ayyuka çıktı. Bizlere havâb-ı rahat harâm gibi görünüyor. Mihnet ü meşakkati ihtiyâr eylemek lâzım oldu. Tedbîr midir hilâf-ı tedbîr midir el-hâletü hâzihi sefer tedârikiyle meşgûlüm ulemânın fetvâsına mebni.

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1 0 a

“.. ve men yetevkel alâllahi ve hüve hasbuh (hasbuhu)...” “...ve kefâ billâhî hasibâ(hasiban)...”

Bu sûret ordu kibârına ve sadrazama hem tevbîh ve itâbdır ve hem teşvîkdir ve ceffe'l-kalem cevâbdır zannederim.

T S M A 4 3 0 / 5 3 1 1

Kadîmü'l-eyyâmda Rumeli'nde vâki' on iki çeri -ve on iki kuru-yı hümayûn ve bu çeri re'âyâsı ve kuru-yı hümayûn da mevcûd olan devâbla Or-

* “...Kim Allah'a tevekkül ederse o kendine yeter...” *Kur'an-ı Kerîm*, Talak Suresi, 3.

** “...Hesab görücü olarak Allah yeter...” *Kur'an-ı Kerîm*, Nisa Suresi, 6.

du-yı Hümâyûn'un cümleten hizmetlerini görürler idi. Fî-zemâninâ sûretleri kaybolmuş. Ne ruh kalmış ne hatır. Unutulmuş gitmiş. Hâla mîrâhûr ağaya tâbi'lerdir. Umûr u husûsların mîrâhûr ağa arzlarıyla görülür. Geçen geçmiş, lakin şimdiki hâlde on iki çeriden atlara ve mekkarilere ve katırlara bakmak için ve tumar etmek için müceddeden bir tertîb iktizâ etmekle şöyle hâtır olundu.

Çeribaşı ve Koru Ağaları	Voynuk	Kayıkçılar ta'bir olunan Hâs Ahûrlular	At Uşakları	Silahşor Ağalar
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
24	1500	200	1000	26

Cümle sarrâchâne ve hâs ahûrun umûrunu idâre etmek için:

Sarrâc	Kuyumcu	Semerci	Gemci	Nalband
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
20	10	20	10	20

Ve sâ'ir iktizâsı olan mûytâb esnafından [?] berâtalı olalar. Bulunduğu kadar olsun. **Aded 100**

Arpa emini, saman emini, arpa kâtibi, sarrâclar kâtibi, hâs ahûrun hazine kâtibi, hâs ahûr kâtibi ve cümlesinin dâ'iresi halkı bostancı olarak: **Neferan 200**

Cümlesi mîrâhûr ağaya tâbi' olsa ve cümlesi bir ordu olup başkaca korunarak ma'lûm ola **Neferan 3100**

Zaman-ı sâbıkda o ağalar şahincibaşı, çakırcibaşı seferlerde lüzumu olmakla neferâtları ve tumarlıları olup seferlerde hizmet ederler imiş. Fî-zamâninâ bunlarda seferlerde hizmet edecek rabîta kalmamış. Terk olunması dahi evlâ olmadığından tahrîr olundu. Yirmi nefer kapıcı başı me'mûrlarından şahincibaşı, çakırcibaşı, mîrâlem beşer nefer etbâ'larıyla ve beşer nefer harbend ve seyis ve açşılılarıyla ya'ni mu'ayyen adamlarıyla rikâb-ı hümâyûnda ve cami'lerde ve alaylarda hizmet edeler. Bunlar dahi bostancı etbâ'ları ile dâ'ire-i hümâyûn hademesinden olup silahdâr ağaya tâbi' olalar: **Neferan 250**

Orduları kurb-ı padişahide başkaca olup ta'yînâtları başka başka vermek lâzım gelen ağalardan olurlar.

Bunları bulmak ve bilmek ma'rifet değildir. Ma'rifet iş bu yirmi bin neferi yollarda görmek ve gözetlemek ve kullanmak ma'rifettir. Hezâr tedbirlere muhtâc rabîtâ-i zabıtlere muhtâc padişah ordusu dedirmeğe şâyeste olmaya adam ister er ister.

T S M A 4 3 0 / 5 3 1 1 a

Çamaşırhâne Ocağı	Hayyatân	Kavukçu	Çizmeçi	Hallâc	Gazzâz	Sarrâc
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
100	20	6	20	20	10	10

Mehterân-ı hayme gerçi bunlar yeniçeri libâsındadır ve lakin ulûfeleri enderûn ağlarının ulûfeleri ile ahz ve bir taraftan zâbitleri olmayıp el-hâletü hâzihi cümle umûrlarını Enderûn'dan görürler. Binâen-aleyh Enderûn hademesinden addolunmak münâsib olur. Kapı arasında veznedâr dahi bu ocaktan olur. Enderûn-ı hümayûnun hayme ve hargâhına nazaran bervech-i tahmin: Neferan 300 Veznedâr Neferan 3

Kılıççı Esnâfi	Tüfenkçi Esnâfi
Aded	Aded
10	20

Bu mezkûratın cümlesi hazinedârbaşına tâbi' olduğu verdikleri arz ve a'lâmetten ma'lûm olmuştur Neferan

Aded

720

Bezirgânbaşı, kapıcıbaşı, kürkçübaşı gerçi bunlar zaman-ı sâbıkda mu'ammer adamlar olmakla Ordu-yı Hümayûn'da cümle işlerini ve Ordu-yı Hümayûn işlerini idâre ederler imiş. Fî- zamâninâ bunların böyle hizmete liyâkatları olmadığından bunların yerlerine esnâf zimmîlerine çukacı, kürkçü, kuyumcu tâ'ifesinden öteden beri dâ'ire-i hümayûna hizmeti sebkat edenlerden bervech-i tahmîn muktezi olan zimmîler hazine kethüdâsına tâbi' olarak hazine kethüdâsının yanında çadırları kurulup hazine kethüdâsına tâbi' olmak lâzım gelir. Neferan Zimmî 30

Kozbekçi Bostancı	Hasekiyân Süvâri	Bostancıyân-ı Piyâde ve hem Halvetçi olurlar	Bostancıyân-ı Tüfenkçi	Bostancıyân-ı Cebehâneçi	Celladân	Sofalı	Yeşil Ferâceli Zâbitler
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
100	400	600	500	100	10	60	50

Neferan 1800

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1 2

Kese	[masraf]
2500	Bir senede Matbah Emininin icmâli
2000	Bir senede Arpa Emininin icmâli
300	Bozcubaşı icmâli ve ocaklığı
300	Tavukçubaşı icmâli ve ocaklığı
100	Soğancıbaşı icmâli ve ocaklığı
5200	
500	Pazarbaşı Enderûn icmâli ve ocaklığı
1000	Pazarbaşı Enderûn icmâli ve ocaklığı
6700	
50	[?]başı, Sergicibaşı, Güğercincibaşı, Meş'aleci başı
200	Bezirgânbaşı icmâli
200	Yoğurtçubaşı icmâli
7150	
1500	Dakîk-i has ve harci fırının cümleten icmâli bir senede
800	Kasabbaşı icmâli ve ocaklığı
600	İstanbul Ağası icmâli ve masraf defterlerinde olanların küllisi ve Galatasarayı
800	Otluk Emîni icmâli ve ocaklığının
500	Mîrâhûr Ağa'nın bervech-i mu'tâd arzıyla bir senede zuhûr eden icmâl
11350	
500	Kapıağası'nın, Hazinedarbaşı'nın, Kilercibaşı'nın, Hasodabaşı'nın, Bostancıbaşı'nın mühürleriyle bir senelik icmâl
1000	Bunlardan başka cânib-i mirîden verilen ulûfe Galata, Enderûn ve Bostaniyân ve sâ'ir dâ'ire halkına bir senede
12850	
1000	Darbhâne'den ve sâ'ir mahallerden Silahdâr Ağa yedine gelip sarf olunan
1000	Hazinedâr Ağa yedine gelip sarf olunan Darbhâne'den
4000	Hazine Kethüdâsı yedine gelip sarf olunan Darbhâne'den
1500	Şhremîni Efendi tarafına
2000	Ve bazı Darbhâne'den verilmesi mu'tâd olan mahaller
22350	

Bu cümle bunun emsâli hâtıra gelmez işler. Defterdâr'dan sût'âl olunsun.

Bir sene de yirmi dört bin kese akçe gene dâ'ire-i hümâyûnlarınızda bulunmak gerek ve lakin bulmaya ve tebdîl etmeye er lazım gelir. Hele şimdilik Defterdâr'a lazım olan sût'âller sût'âl oluna.

Bu akçe Asitane [de] bırakmayıp götürülür ise Ordu-yı Hümâyûn idâre olunur ve dâ'ire-i hümâyûnlarında kalacaklara dahi mikdâr-ı kifâye şey ve nafaka ta'yîn olunur. Şöyle mülâhazalı eyledim. Bilemem isâbet ola bilemem ki hata ola.

Küçük Mirâhûr umûru eslâfda ve hâlâ araba, katır, hintov ve bunun emsâli hizmet-i hümâyûnlara merbût olup tağlît-i maslahat olmamak için mîrâhûr-ı evvel ağaya, kethüdâ makâmında olsun ve lakin dâ'iresi ordusu mu'ayyen olsun için işaret olundu. Arabacıbaşı, tahtrevâncıbaşı gene hizmetleri üzere olsunlar. Umûrlarına mîrâhûr-ı evvel ağa ve arpa emini efendi nâzır olsunlar. Bu sûretle mîrâhûr-ı sâni dâ'iresi: **Neferan Aded 60**

Kapıcılar Kethüdâsı'nın ordusu başkaca olmak lâzım gelir. Umûru, barge ve arabaya rükûb-ı nüzûle dâ'ir olmayıp, Bâb-ı Hümâyûn da olan bi'l-cümle kapıcıların azilleri ve nâsbları ve esâmeleri tevcîhi ve kapıcılara merbût olan Memâlik-i Mahrûse'de tâ Bağdad'a kadar kapıcılara merbût olan muhızırbaşılıkların tevcîhi kapıcılar kethüdâsının arzlarına muhtâcdır. Hizmetleri kapı beklemek ve huzur-ı hümâyûnda meş'ale çekmek ve meş'ale hizmetinde olmak ve dâ'im otâğ-ı hümâyûn da meş'alelere hizmet etmek. Böyle olduğu sûretde kapıcılar kethüdâsının ordusu etbâ'ları ve kapıcıları ve taşra mü'ezzinleri ilâvesiyle yüz nefere iblâğ olursa kifâyet eder. Otâğ-ı hümâyûna karîb müstakillen bir ordusu olmak lâzım gelir. **Neferan Aded 100**

Rikâb-ı hümâyûna mahsûs solak ve peyk hâlâ Babû's-sa'ade ağalarına tâbi' olmuşlardır. Ağa-ı mûmâileyhin arzları[yla] işleri rû'yet olunur.

Peyk Neferan	Mülâzım-ı evvel	Solak Neferan	Mülâzimi
Aded	Aded	Aded	Aded
20	10	20	10

Kapı ağası sefere gitmez ise bunları dahi Kapıcılar Kethüdâsı Ağa'ya ihâle oluna. Maslahatlarımız merbut olmak için. **Neferan Aded 60**

T S M A 4 3 0 / 5 3 - 1 2 a

Dört solağı yeniçerilerden olmakla kanûn-ı kadîmleri üzere yüz nefer bir ortasından yüz nefer tüfenkçi ortası yüz nefer ağakapısı hademesi yüz nefer yazıcılar ile bile âyîn-i erkânları üzere elbise-i ma'hûdeleri ile selamlıklar ve

alaylar için elbette bu kadarca olsun lâzım gelmekle tahrîr olundu. Kemâkan ta'yîn ne vechle verilir ise öylece verilerek edâ ve uslûbları ne ise öylece olarak

Neferan Aded 300

Zât-ı hümâyûna mahsus topçu askeri, cebehâneleri ve elbiseleri ve zâbitleri ve âyîn-i erkânları ve çarha topları ile Ordu-yı Hümâyûn civârında olalar. Akşam sabah top endâht edeler. Vakt-i mu'ayyenlerde gâh ta'lîmleri seyr ü temâşâ olunur gâh seyr ü hareketleri temâşâ olunur. Bu hesâblar üzere

Neferan Aded 500

Şeyhülislâm ordusu	İmâm-ı evvel efendi	İmâm-ı sâni efendi	Müneccimbaşı	Hekimbaşı mu'tebere olan cerrâh hekim
Aded	Aded	Aded	Aded	Aded
100	5	5	5	50

Hüdâyi şeyhi ve bir kaç alim-i fâzıl, ulemâ, nedim ve dâireleri ve bir kaç nedim taşralı taşraları gezmiş seferler görmüş **Aded 150**

Cem'an yekûn neferan

8325

1675 hayâl-ı hâtıra gelmeyenler kaymakam ordusu

10000

İşte bu on bin askerden hafif Ordu-yı Hümâyûn olamaz. Bu on bin adamın hamûleleri ve rikâbları için devâbb ve mevâşi onbeş bin olmak lazım gelir. Birbiri üstüne vâlîde sultan ve Harem-i Hümâyûn bu Ordu-yı Hümâyûn'dan hâric ol bahis başka tahrîr olunur. İşbu on bin askerin masrafı ve idâresi bervech-i tahmîn defter olmuştur.

Ta'yînâtı az alan az yiyen çok alan çok yiyen mazbut olarak hemen [?] bilav? yiyerek idâre olunarak birbiri üzerine onar kuruş nakid vererek ve sâ'ir ulûfeleri ve mâhiye verilecek kimselere mâhiye verilerek birbiri üzerine onar kuruş nakid verilmek lâzım gelir ise cümlesine ale's-seviye yirmişer kuruş taraf-ı hümâyûndan verilmek lâzım geldikte ta'yînât baha ve ulûfe vs. meblâğ-ı icmâl ve defter.

Neferan

Aded

10000

20

200000

450000

650000

kuruş be-herine masraf bir ayda

Hayvan on beş bin be her yevm birer kuruştan on beş bin kuruş bir mahda dört yük elli bin kuruş eder

Be-her mah bin üç keseye baliğ olur. Aşağı olmaz. Yediyüz kesede açıktan ihsân ü kerem lâzım geldikde iki bin kese olur. Senevi yirmi dört bin kese olur. Ekall ve kalîl Ordu-yı Hümâyûn'un masrafi şân-ı şevketlerinize lüzumu olacak kadar tertîb olundu.

Ve Lakin mîrî hazinelerine müdâhale etmeyerek Enderûn-ı hümâyûnun cümle vâridatları hesâb olunarak yirmi bin kese akçe irâd-ı hümâyûnlarınız olmak görünüyor. Defterdârdan ve başmuhâsebeden cümlesi sù'âl olunup görölmeğe muhtâc ve dâ'ire-i hümâyûnun cümle mesâlihlerini tebdîl ve müceddiden sefer-i hümâyûna yaraşır elbise ve hizmet ve vazife ta'yîn olunmasına muhtâc böyle bir sûretlere meyl buyurulur ise nizâmı bazen hâtırıma geliyor. Yoksa kadîm yenilen yensin içilsin ben fukarâdan cebren mâl tedârik ederim. Sefer-i hümâyûnda dâ'iremi idâre ederim buyurulur ise şevketli efendim a'lem-siniz. Merhûm pederiniz Abdülhamid Hân hazretlerinin lisanından işitenlerden işittik. Bizim pederlerimiz ekrâddan zuhûr etmiş olmakla bizim devletimizde nizâm olmaz. Etrâki refât ile hareket ederiz. Alan alanın kapan kapanın olur. Böyle gelir böyle gider diye pederlerinizin eserine giderseniz ol bâbda ve her halde emr-i fermân şevketli padişahımdır. Ve Lakin bu maslahatların vakti ve zamanı değildir. Hazine-i hümâyûnu yağmâcı ve gârâtcı çoğaldı. Sizler kimseden bir şey aldığınız yok. Hemen sizleri yağmâ ediyorlar.

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1 3

Halvetlerden ve göç-i hümâyûn sûretlerinden ve gördüğümüz kanûn-ı kadîm kitâblarından ve tevârihlerden [tetebbu'] ve mülâhaza olunarak vakt-i hâle göre bir Ordu-yı Hümâyûn tertîb ve yalnız Enderûn gulâmlarıyla şân-ı şevketlerinize layık vakt ü vus'at-ı hümâyûnlarınıza nazaran numûne olmak üzere işâret olundu.

Hâne-i Hassa Ağaları	40
Hazine Ağaları	50
Kilerci Ağaları	50
Seferli Ağaları	50
Çukadar Ağalar	40
Çavuş Ağalar	40
Tüfenkçi Yamakları	40
Mehterân-ı Enderûn	20
Müezzinân-ı Enderûn	10
Zülüflü Teberdârlar	60
Mehterân-ı Tabl-ı Bîrûn	20
Sakallı Maskara Musahîbler	10
Şehremini Anbarı Hademeleri	60

Bu mezkûrâtın cümlesi silahdâr ağaya tâbi‘

Neferan

Aded

490

14

504

Aşçıyân	150
Helvacıyân	60
Kassabân	100
Etmekçiyân	200
Matbâh sakaları	100
Gümüş sakaları	100
Tavukçular	10
Sebzeciler	10
Şem‘-girân	20
Kal‘-girân	30
Yoğurtçular	20
Saray Hamalları	100
Matbah Emîni Ordusu	40
Kasapbaşı Ordusu	40
İstanbul Ağası Ordusu	40
Kilâr-ı birün	40
Masraf Kalemi Hulefâları	40

Gerçe bunlar esâmeli yoldaş değillerdir. Ancak lüzümü olur. Tertîb-i cedîde idhâl oluna

Neferan 1100 Bu mezkûrânın cümlesi kilercibaşına tâbi‘

T S M A E 4 3 0 / 5 3 1 4

Kese	
10	Davud Paşa Şhlada 20 para
5	Kara Davud Paşa Üsküdar’da Ahmed Bey çırağı[?]
6	Cebehâne Cami’inin kâtibi Ömer Efendi 12
2	Rûznâmeçi Halit Muhtar Ağa 6
23	
<u>757</u>	
780	

Enderûn-ı Hümâyûn’da nân pâreye bâ hatt-ı hümâyûn mâlik olanların hâtır[a] gelenleri ve gelmeyenleri hesâb olunsa bin keseye varır.

Kese

1000

1500

2500

Teberdândan çırak olanlardan Haremeyn tarafı bildirile

Öteden beri ze'âmet ve tîmâr seferlere merbût olmakla ashâbları seferi terk edip sadaka misillü yemek şer'ân câ'iz olmaz. Şimdilik cümlesinden fâ'izlerine nazarân sülûs-i sülûsânı ahz oluna. Kalem gediklülere ve mahmîleri enderûn gediklileri deryâ tîmârı ve gedikli zâ'imleri ve ashâb-ı tîmârın gediği fâ'izleri sarrafândan tahkik olunup bir sülûsü sefer-i hümâyûn hazinesine teslim oluna. Eğer Mart duhûlünde iltizâm ederler ise icâleten yedlerinden ahz oluna ve eğer te'hîr ederler ise vakt-i hasâtda zimmetlerinde bir akçe kalmasın. Eğer gadr ederler ise ze'âmetleri âhara tevcih olunmak için ref'inden berâtı yapılsın İsmi açık olmak üzere taraf-ı şahâneme berâtı irsâl olunsun. Ceng de baş can verenlere verilir. Gazilere hizmetleri mukâbili ihsân olunur. On bin ze'âmet tîmâr çıkar ise birerden on bin kese yirmi kese olur. Ze'âmet vardır. Sülûsü yedi kese eder. Bâ-tahmîn kaç kese olur.

15000	
<u>1500</u>	Revş-i mahlûl hâneler vâridatı
16500	
<u>1000</u>	
17500	
<u>20000</u>	Yirmi bin enderûn masrafı vâridatı
37500	
<u>24000</u>	Ordu-yı Hümâyûn masrafı
12500	
<u>5000</u>	Enderûnda kalanların masrafı
2500	

Bu irâdı defterdara, başmuhâsebeğe verip de müseyyib etmek olmaz. Üç dört sarrâfa bu irâdı teslim etmeli. Defterdâr efendi tarafından edâ olunacakları vakt ü zamanıyla edâ etsin. Havâleleri ocaklıkları ol sarrâflar iltizâm etsin. Gümrükten alınacakları alsınlar. Cümlesini ceste ceste Ordu-yı Hümâyûn matbah eminine ve arpa eminine ve hazine kethüdâsına irsâl eylesin.

Bu madde zâ'imlerin canına minnetdir. Elbette sefer teklif olursa yok diyemezler, giderler. Sefil sergerdân masârıfa dûçâr olur. Bunlara seferlerde ta'yîn vermezler. Padişah'a da iyi olur ki bunlardan seferlerde baş kesik yola cenge gider. Ordu-yı Hümâyûn'u kahta [?] bir şeye yaramazlar [?]

T S M A E 4 3 0 / 5 3 - 1 4 a

Gerek mütevellilerden ve gerek kitâbetlerden ve gerek zâ'imlerden iş bu tertîb olunan irâd Mart duhûlünde iltizâm-ı evvelinden ahz oluna ve eğer olunmadı ise vakt-i hasâda kadar sarrâflara teslim olan hazineye taksit ile temessük bıraksın. Eğer vaktini geçirir ise sene-i atıyesi külliyen zabt aslâ kendisine bir şey kalmasın zecren lehû.

“Advices to The Sultan:
SEHREMINİ İBRAHİM REFET EFENDİ’S RECOMMENDATIONS TO MAHMUD II”

Abstract

Since the last quarter of the XVI century, works lining up the causes and the road to salvation of the "bad" condition of the state "which was perceived as the collapse of the imperial system" and the society had fallen into, were worded. These works that have nasihatname feature cannot be thought independent from the classical Islamic-Political culture. There are also available examples of these works which were written by the "companions-musahipler", the intellectuals and the consultants of the era. Âli Mustafa Efendi's description of the companion/musahip as the one that "...knows how to chat with the sultan, explains to the sultan with a plain language and good examples matters harming the sultanate and the state, gives importance to scientific discussions", not only gained formal qualifications to it but also shaped its task frame. The subject of this article contains the advices, documents that as content have nasihatname qualifications, written by musahip-companion/consultant İbrahim Refet Efendi to Mahmud II on the administration of the state and the measures to provide income for the Ottoman-Russian War. Yet after reading these comes out the points that the young sultan has to pay attention to establish and consolidate his authority "in the Palace" and the "Porte". The most important feature of these documents that places them in a different place from the relevant documents focused on the aspect of Nizam-ı Kadim/Old Order, is the reformist cadre Atabegan of Selim III who implemented Nizam-ı Cedid/New Order, the allegations and criticisms of the Sultante members. According to the claims of İbrahim Refet, the Heterodox Islam that existed in the Ottoman State since XIV century and was retreated to its shell since the XVII century and onwards, this time appears, not as an opposition to Sunni teaching but as Nizam-ı Cedid/New Order mentality, ruling the very state, even trying to give a new shape to it. Therefore this account makes the relevant documents valuable not only for historians but also for theologians and political scientists.

Keywords

İbrahim Refet, Mahmud II, İndiyye-Dehriyye, Advice, Nasihatname, Sect.